

Kristin Alsos

Selskapsrett i et corporate governance-perspektiv

Kristin Alsos

Selskapsrett i et corporate governance-perspektiv

© Fafo 2008
ISSN 0804-5135

Innhold

Forord	5
1 Tema og avgrensning.....	7
2 Virksomhetsformer	10
2.1 Aksjeselskap og allmennaksjeselskap	10
2.2 Ansvarlige selskaper.....	12
2.3 Stiftelser	13
2.4 Samvirkeforetak/selskap med begrenset ansvar	14
2.5 Kommandittselskaper	15
2.6 Norskregistrert utenlandsk foretak (NUF)	16
2.7 Enkeltpersonforetak	16
2.8 Oversikt over kjennetegn ved de ulike selskapsformene	17
3 Nærmere om aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper.....	18
3.1 Vedtekter og aksjonæravtaler.....	18
3.2 Selskapsorganenes kompetanse.....	20
3.3 Kompetansefordeling mellom de ulike selskapsorganene	30
3.4 Ansattes medbestemmelsesrett	36
3.5 Skranker for utøvelse av verv i selskapene.....	39
3.6 Konsekvenser av brudd på aksjelovgivningen	40
4 Utenlandske selskapers plikt til å følge norsk lov.....	43
4.1 Konkurransen på lovgivningsplanet?	44
5 Annen lovgivning	45
5.1 Foretaksregisterloven	45
5.2 Børslovgivningen.....	45
5.3 Den tidligere ervervsloven og forslag til ny omstillingslov	46
Referanser	48

Forord

I dette notatet gis en kortfattet beskrivelse av sentrale deler av norsk selskapsrett, herunder problemstillinger som kan være viktige i et corporate governance-perspektiv. Det er skrevet som en del av Fafos strategiske instituttprogram «Corporate Governance på norsk» og er finansiert av Norges forskningsråd.

Synspunktene fra debatten knyttet til corporate governance vil i ulik grad gjenspeiles i selskapslovgivningen. Samtidig vil lovgivningen kunne sette skranker for den utviklingen som skjer på området. Hensikten med dette notatet er å gi en beskrivelse av relevante rettsregler på det selskapsrettslige området, slik at dette kan brukes som et bakteppe i den videre corporate governance-debatten.

Jeg vil særlig takke advokat Alexander Heiberg for nyttige faglige innspill og kommentarer. En takk går også til Fafos forskerguppe på corporate governance for konstruktive innspill i forbindelse med utarbeidelsen av notatet.

Kristin Alsos
Oslo, 10. mars 2008

1 Tema og avgrensning

Dette notatet gir en kort oversikt over enkelte temaer innenfor norsk selskapsrett, med søkelys på problemstillinger som er sentrale innenfor dagens corporate governance-debatt. «Corporate governance» er ikke et entydig begrep, og det eksisterer mange ulike definisjoner. Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse (NUES)¹ oversetter «corporate governance» med «eierstyring og selskapsledelse» og definerer begrepet til å omhandle mekanismene mellom eierne, styret og ledelsen i et selskap, eventuelt i en videre krets.² Et av hovedspørsmålene i debatten er om en i styringen av selskapet kun skal vektlegge eierinteressene («shareholder values»), eller om også andre interessenter slik som ansatte, fagforeninger, lokalsamfunn, kreditorer og så videre skal vektlegges («stakeholder values»). I hvilken grad lovgivningen favoriserer det ene eller det andre synet, vil kunne variere mellom de ulike landene.³ Forholdet mellom de ulike organene i norske selskaper og hvilken kompetanse som er tillagt de enkelte organene, er regulert gjennom norsk selskapslovgivning og utgjør en del av det juridiske fagfeltet selskapsrett. Kort sagt kan en si at selskapsretten omhandler selskapene og deres rettsforhold. Begrepet har ikke noe strengt definert innhold, men følgende forhold kan sies å inngå i selskapsretten:⁴

- forholdet mellom selskapsdeltakerne, som på grunnlag av avtale har opprettet selskapet, og som utøver felles næringsvirksomhet
- forholdet mellom deltakerne og selskapet
- selskapets forhold til omverdenen

Forholdene reguleres av en rekke ulike lover, hvorav enkelte lover regulerer forhold knyttet til en enkelt selskapsform, mens andre lover gjelder uavhengig av hvilken selskapsform som er valgt. I dette notatet vil jeg konsentrere meg om rettsregler som springer ut av lover som regulerer selskapsformene aksjeselskaper (AS) og allmennaksjeselskaper (ASA). Hovedlovene i denne sammenhengen er lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper (aksjeloven) og lov 13. juni 1997 nr. 45 om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven). I tillegg til rettsregler som kan sies å tilhøre selskapsretten, vil også andre rettsområder ha betydning for hvordan virk-

¹ Deltakere i NUES er Aksjonærforeningen i Norge, Den norske Revisorforening, Eierforum, Finansnæringens Hovedorganisasjon, Norske Finansanalytikeres Forening, Norske Pensjonsskassers Forening, Næringslivets Hovedorganisasjon, Oslo Børs og Verdipapirfondenes Forening.

² Se http://www.nues.no/www/Hva_er_eierstyring_og_selskapsledelse/

³ Gjennom forskning har det blitt påvist en forskjell mellom et lands selskapsrettslige tradisjon og graden av beskyttelse av ulike aktører. Det er vanlig å skille mellom to ulike rettstradisjoner: «civil law» og «common law». Common law finnes i Storbritannia og land som var en del av det britiske imperiet, f.eks. USA og Australia. Civil law har sin opprinnelse i Frankrike og finnes blant annet i vest-europeiske land. Forskjellen mellom de to tradisjonene kan grovt sett sies å være at rettspraksis har en sterk stilling innenfor common law, mens civil law er mer «tro» mot lovgivers vilje. Det finnes imidlertid store forskjeller innenfor disse tradisjonene, og land som Tyskland og de skandinaviske landene er mindre rigide enn Frankrike når det kommer til å holde seg til lovgivers vilje. I La Porta (1998) hevdes det at ulikheter i rettstradisjonen medfører at common law-stater har høyere aksjonærbeskyttelse, kreditorbeskyttelse og høyere kvalitet på rettssystemet enn civil law-stater.

⁴ Se Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, «Protokoll fra åpent møte i programutvalg for master i rettsvitenskap», 22. september 2004.

somheten i aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper kan utøves, for eksempel reguleringer i skatteretten, konkurranseretten og børs- og verdipapirhandelsretten. Disse reguleringene er ikke tema for dette notatet.

I tråd med EØS-avtalen har store deler av EU-retten blitt gjort gjeldende i Norge. Innenfor EU skiller man mellom primær og sekundær fellesskapsrett. Med primær fellesskapsrett menes bestemmelser i EF-traktaten. Disse nedfeller grunnleggende prinsipper for EU-området, herunder de fire friheter. Bestemmelsene har for en stor del sine paralleller i EØS-avtalen. Av særlig interesse for selskapsretten er prinsippet om den frie etableringsretten, nedfelt i EF-traktaten, artikkel 43, hvor det i første ledd heter:

Inden for rammerne af nedennævnte bestemmelser er der forbud mod restriktioner, som hindrer statsborgere i en medlemsstat i frit at etablere sig på en anden medlemsstats område. Dette forbud omfatter også hindringer for, at statsborgere i en medlemsstat, bosat på en medlemsstatsområde, opretter agenturer, filialer eller datterselskaber.

En tilsvarende bestemmelse finnes i EØS-avtalen, artikkel 31. Formålet med bestemmelsen er å gi alle personer, fysiske eller juridiske, like gode muligheter til å etablere seg i den staten de ønsker.⁵ Det er etableringer over landegrensene som sikres av bestemmelsen, og den rammer både i de tilfellene der vertsstaten legger hindringer i veien for etablering, og der hindringene legges av hjemstaten.

Med hjemmel i den primære fellesskapsretten er det vedtatt en rekke direktiver og forordninger som har som formål å harmonisere næringslovgivningen i medlemsstatene. Disse er mer detaljerte og konkrete i sin utforming og omtales som sekundær fellesskapsrett. Det er så langt gitt tretten selskapsdirektiver innenfor EU, i tillegg til tre forordninger. Alle disse er gjennomført i norsk rett.⁶ Selskapsdirektivene omfatter i hovedsak reguleringer vedrørende aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper. Da direktivene er gjennomført i norsk rett, vil ikke disse bli gjennomgått særskilt.

Regler fastsatt i norsk selskapslovgivning er rettslig bindende og omtales gjerne som hard law. I tillegg til slike regler finnes det bestemmelser som ikke er rettslig bindende, men som likevel kan ha sterk innvirkning på det forhold de regulerer. Dette kan være retningslinjer («guidelines»), «codes of conduct», anbefalinger osv. Slike regler betegnes som soft law. Mens hard law vil være bindende for dem de gjelder – enten det er Norge som stat eller den enkelte virksomhet eller person – vil soft law kun gi en oppfordring til hvordan man skal handle. Slike oppfordringer kan ha ulik styrke. Retningslinjene kan for eksempel være så etablerte at «alle» følger dem, noe som kan medføre at selskaper som ikke opptrer i henhold til disse, får et dårlig rykte og på grunn av dette kan tape markedsandeler. Bindende regler kan dessuten stille krav til at alle børsnoterte selskaper skal offentliggjøre om de etterlever regler som ikke

⁵ Arnesen og Graver 2000, pkt. 5.2.

⁶ Norge har et dualistisk rettssystem, noe som innebærer at traktater og direktiver ikke automatisk blir en del av norsk rett. Selskapsdirektivene må derfor først gjennomføres i norsk lovgivning for at de skal kunne anvendes på norske selskaper. EØS-avtalen omfatter i utgangspunktet kun direktiver som var vedtatt før 31. juli 1991. En utvidelse av avtalen krever enstemmighet blant EFTA-statene. Direktiver etter denne dato gjøres gjeldende for EØS-området gjennom vedtak i EØS-komiteen. For at dette igjen skal bli en del av norsk rett, må Stortinget ratifisere tilleggsavtaler til EØS-avtalen. Nødvendige endringer i norsk regelverk som følge av utvidelse av EØS-avtalen må fremlegges for og vedtas av Stortinget eller av den myndighet som kompetansen er delegert til. I den grad man ikke har gjennomført reglene i norsk rett, er utgangspunktet at reglene ikke gjelder i Norge. Dersom det er tvil om et direktiv er korrekt gjennomført (det er for eksempel tvil om hva den norske bestemmelsen er ment å regulere), foreligger det en formodning om at norsk rett er i samsvar med direktivets bestemmelser. Dette gjelder likevel bare der et gjennomslag for EØS-reglene vil være til gunst for private parter, og innebærer at en vil tolke den norske regelen til å ha det samme innhold som direktivbestemmelsen.

er bindende, for eksempel retningslinjer om eierskap og selskapsledelse. En slik regel vil gjerne medføre at flere følger retningslinjene selv om de ikke er rettslig forpliktet til dette.

Det finnes et stort antall ulike retningslinjer. Mest utbredt innenfor feltet eierskap og selskapsledelse er OECDs Principle on Corporate Governance.⁷ Det er også utarbeidet egne retningslinjer for norske selskaper. Et eksempel på dette er Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse som er utarbeidet av NUES.⁸ Oslo Børs Axess krever at noterte selskaper skal angi i årsrapporten hvordan den norske anbefalingen etterleves. I tråd med EU-direktiv 2006/46/EF, som skal gjennomføres i norsk rett innen 29. juni 2008, skal alle børsnoterte selskaper ha en omtale av hvilken anbefaling for eierstyring og selskapsledelse de etterlever i årsrapporten. Det skal også fremgå hvilke punkter av anbefalingen som ikke følges.⁹ I dette notatet vil jeg i hovedsak behandle regler som er rettslig bindende, og altså ikke soft law.

Notatets hovedfokus vil som nevnt være reguleringer knyttet til aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper. I kapittel 2 vil imidlertid sentrale kjennetegn ved enkelte andre typer selskapsformer/virksomhetsformer bli kort beskrevet. Dette omfatter ansvarlige selskaper, stiftelser, kommandittselskaper og samvirkeforetak. I notatets hoveddel, kapittel 3, vil bestemmelser som regulerer forholdet mellom de ulike selskapsorganene i aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper, bli gjennomgått, herunder kompetansefordelingen mellom organene i enkelte saker som er sentrale for selskapet. I kapittel 4 redegjøres det kort for utenlandske selskapers plikt til å følge norsk lovgivning. Dette har betydning for etableringsfriheten – det vil si om selskaper ved å etablere seg i andre land kan velge den selskapslovgivningen som en mener er best tilpasset sitt eget selskap. Kapittel 5 redegjør kort for hvilke bestemmelser som finnes i børsloven, foretaksloven og den foreslåtte omstillingsloven.

⁷ <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>

⁸ Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse, Norsk utvalg for eierskap og selskapsledelse, 4. desember 2007

⁹ Se <http://www.nues.no/Lovregler+om+redegj%C3%B8relse+for+eierstyring+og+selskapsledelse.9UFRjI2R.ips>

2 Virksomhetsformer

Etter norsk rett deles selskapene inn etter hvilket ansvar deltakerne har for selskapets gjeld. I den ene enden har man ansvarlige selskaper der deltakerne har et personlig og ubegrenset ansvar for gjelden, og i den andre enden aksjeselskaper der ansvaret er begrenset til aksjeinnskuddet. Denne grunnleggende forskjellen gjennomsyrrer hele lovverket for disse to ulike selskapsformene. Generelt kan man si at reguleringen av aksjeselskaper ut fra hensynet til kreditorene er mer detaljerte, og i mindre grad kan fravikes enn bestemmelsene om ansvarlige selskaper. Dette kan nok både knyttes til at deltakeransvaret er ulikt, men også at aksjeselskapene har større samfunnsmessig betydning.

Eierne kan normalt¹⁰ selv velge hvilken selskapsform de ønsker at selskapet skal drives i, og avgjørelsen vil som regel bli tatt på grunnlag av hvilket regelverk de ønsker å være underlagt. I det følgende gis en kort beskrivelse av ulike måter å organisere næringsvirksomhet på. Også trekk ved aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper blir kort beskrevet i denne oversikten. Den mer detaljerte gjennomgangen av disse selskapsformene foretas senere i notatet. Hvilke særtrekk som skal fremheves ved de enkelte virksomhetstypene, kan selvfølgelig diskuteres. Formålet er her å gi en beskrivelse som fremhever visse sentrale likheter og forskjeller som kan ha betydning i et corporate governance-perspektiv. En oversikt over enkelte særtrekk ved de ulike selskapsformene gis i tabell 1 i delkapittel 2.8.

2.1 Aksjeselskap og allmennaksjeselskap

Skillet mellom aksjeselskap (AS) og allmennaksjeselskap (ASA) kom først inn i norsk rett i 1995–96. Skillet ble videreført da en fikk ny lovgivning for disse selskapsformene, gjeldende fra og med 1. januar 1999. Stortinget valgte da å regulere selskapsformene i to ulike lover: en lov for aksjeselskaper og en for allmennaksjeselskaper. Bakgrunnen for at lovgiver innførte dette skillet, var blant annet en plikt etter EØS-avtalen til å tilpasse norsk selskapsrettslovgivning til EUs selskapsrett. Til tross for at selskapsformene er regulert etter ulike lover, er mange av reglene sammenfallende. Reguleringene knyttet til aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper vil derfor bli behandlet under ett i det følgende.

Selv om det er mange likheter mellom aksjeloven og allmennaksjeloven, er det også viktige forskjeller. Dette omfatter blant annet ulike krav til minste aksjekapital, hvor det i aksjeselskaper kreves minst kroner 100 000, og i allmennaksjeselskaper minst kroner én million. Allmennaksjeselskaper kan videre være børsnoterte og innhente aksjekapital fra allmennheten, noe aksjeselskaper ikke kan. Dette er et av de viktigste skillene mellom de to selskapsformene.

Kravet til aksjekapital er et utslag av at aksjonærenes ansvar er begrenset til aksjeinnskuddet. Formålet er å sikre en minstekapital som trygghet for selskapets kreditorer. Hvis det ikke var noen krav til aksjekapitalens størrelse, ville det vært fare for at selskapet kunne ha drevet for kreditors regning – kreditorene kan ikke kreve dekning av den enkelte aksjeeier. Den samme

¹⁰ Det finnes virksomhetsrelatert særlovgivning som kan være til hinder for å drive i visse organisasjonsformer.

tenkemåten ligger til grunn for utdeling av aksjeutbytte i disse selskapene. For at utbyttet ikke skal tappe selskapet for penger og dermed øke kreditorenes risiko, må det ligge innenfor den frie egenkapitalen.¹¹

I tillegg til kravene til minimum aksjekapital stiller aksjelovene opp et krav til forsvarlig egenkapital.¹² Selskapet skal ha en egenkapital som er forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten. Lovforarbeidene presiserer her at det er den reelle egenkapitalen, og ikke den regnskapsmessige, som skal vurderes. Det kan derfor være grunnlag for å ta med ikke-balanseførte merverdier og forpliktelser i vurderingen. Hva som skal anses å være en lavere egenkapital enn forsvarlig, må vurderes konkret fra selskap til selskap. Dersom styret mener at kravet til forsvarlig egenkapital ikke er oppfylt, plikter styret straks å behandle saken og iverksette nødvendige tiltak. I tillegg skal styret innen rimelig tid innkalle generalforsamlingen og foreslå tiltak som vil gi selskapet en forsvarlig egenkapital. Dersom styret ikke ser noen annen løsning, plikter det å fremme forslag om oppløsning. Denne handleplikten gjelder også der egenkapitalen anses å være mindre enn halvparten av aksjekapitalen. Brudd på handleplikten kan utløse erstatnings- og straffeansvar for styrets medlemmer.

Regelverket som gjelder for allmennaksjeselskap er mer rettet mot selskaper med stor aksjespredning, mens reglene for aksjeselskap er utformet for selskaper med få aksjonærer, uten at dette nødvendigvis er tilfellet i praksis. Dette formelle skillet gjenspeiler seg på flere områder. I et aksjeselskap vil deltakerne ha større mulighet for å utforme vedtektene slik de vil, enn i et allmennaksjeselskap. Det stilles for eksempel ikke like strenge krav til sammensetting av styret og gjennomføring av generalforsamling som det gjøres til et allmennaksjeselskap. For at et aksjeselskap skal beholde aksjene på få hender, er det aksjelovens utgangspunkt at overdragelse krever samtykke fra styret og en form for forkjøpsrett for medaksjonærer dersom aksjer ønskes solgt. For at aksjonærer som ønsker seg ut av selskapet, ikke skal bli forhindret av dette av de andre aksjonærene, er det også en begrenset rett til å kreve aksjene innløst. Disse reglene innebærer at aksjene i et aksjeselskap i utgangspunktet ikke er fritt omsettelige. Utgangspunktet i et allmennaksjeselskap er det motsatte. Her er det av mindre betydning hvem som er aksjonær i selskapet, og aksjer kan fritt omsettes. Begge utgangspunktene kan imidlertid fravikes gjennom selskapenes vedtekter.

Aksjonærene har krav på lik behandling. Med dette menes lik behandling i forhold til antall aksjer de eier, og ikke per hode. Én aksje gir som utgangspunkt én stemme, noe som er et utslag av tankegangen om at den kapitalen man skyter inn i selskapet, skal være bestemmende for den innflytelsen man har. En aksjonær som eier et flertall av aksjene, vil derfor ha stor innflytelse over selskapet. Av den grunn inneholder lovene bestemmelser som verner minoritetene i visse tilfeller. Dette vil bli behandlet nedenfor i delkapittel 3.2.

Detaljerte bestemmelser er gitt om de styrende organene i aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper, og kompetansen dem imellom. De styrende organene er styret, daglig leder og bedriftsforsamling. Den enkelte aksjeeier har etter lovgivningen ingen rolle i forvaltningen av selskapet, men kan eventuelt utøve sin innflytelse gjennom selskapets øverste myndighet, generalforsamlingen.

I rettspraksis har det vært eksempler på at man til tross for at et aksjeselskap er en selvstendig juridisk person uavhengig av aksjonæren, har identifisert selskap og aksjonær (gjennomskjæring av selskapsformen)¹³. Der det på bakgrunn av en vurdering av forpliktelsen konkluderes

¹¹ Se mer om dette under pkt. 3.3.

¹² Aksjeloven og allmennaksjeloven §§ 3–4 og 3–5

¹³ Andenæs (2007:38f)

med at det reelt sett er aksjonæren som er ansvarlig, vil det unntaksvis være grunnlag for gjennomskjæring. Hvis for eksempel A overfor B har forpliktet seg til å avstå fra en nærmere angitt virksomhet, går ikke A fri selv om han starter opp denne virksomheten gjennom et aksjeselskap.

Statsaksjeselskaper

Dersom staten eier alle aksjene i et aksjeselskap (eller allmennaksjeselskap), vil dette omtales som et statsaksjeselskap (eller statsallmennaksjeselskap). For disse selskapene gjelder aksjelovgivningens alminnelige regler.¹⁴ I aksjeloven og allmennaksjeloven kapittel 20 II er det imidlertid gitt enkelte særregler for denne typen selskaper. Reglene gir staten en utvidet kontroll med eierskapet.¹⁵

I motsetning til andre aksjeselskaper med bedriftsforsamling er det ikke bedriftsforsamlingen, men generalforsamlingen som velger selskapets styre. Dette gjelder imidlertid kun de aksjonærvalgte medlemmene. Ansattrepresentantene velges av og blant de ansatte i henhold til aksjeloven/allmennaksjeloven § 6–4. Regjeringen kan videre omgjøre beslutninger som er fattet av bedriftsforsamlingen eller styret i saken, der vesentlige samfunnsmessige hensyn kan tilsi omgjøring. Staten som eier er dessuten ikke bundet av bedriftsforsamlingen eller styrets forslag til utbytte, men kan gå ut over det taket som er foreslått.

En særregel finnes også når det gjelder hvem som kan kreve at det avholdes ekstraordinær generalforsamling. Etter § 20–4 nr. 3 kan dette gjøres av det departement som selskapet sorterer under, av styret eller av to medlemmer av bedriftsforsamlingen. Det er departementet som skal stå for selve innkallingen. Det er ikke noe absolutt krav om at dette skal skje skriftlig, og det ordinære kravet om at innkalling må skje med minst én ukes varsel, kan fravikes. Innkallingen skal, i motsetning til for ordinære aksjeselskaper, også omfatte daglig leder, styret og bedriftsforsamlingen, og i enkelte tilfeller også revisor. Bakgrunnen for dette er at generalforsamlingen i denne typen selskaper normalt fungerer som et møte mellom eieren og selskapets ledelse, og at selskapets ledelse bør få anledning til å si sin mening før eieren fatter vedtak.¹⁶ Dette er også grunnen til at behandling av saker som ikke er omfattet av innkallingen, krever tilslutning fra samtlige av de møtende medlemmer i styret og bedriftsforsamlingen.

Riksrevisjonen fører kontroll med forvaltningen av statens interesser og kan etter § 20–7 foreta undersøkelser med videre i statsaksjeselskaper.

2.2 Ansvarlige selskaper

Rettsforhold for ansvarlige selskaper er blant annet regulert i lov av 21. juni 1985 nr. 23 om ansvarlige selskaper og kommandittselskaper (selskapsloven). Det er ingen krav til minste egenkapital i ansvarlige selskaper. Bakgrunnen for dette er at eierne har et ubegrenset, personlig ansvar, og at dette ivaretar kreditorenes behov. Deltakerne har en lojalitetsplikt overfor sel-

¹⁴ Dette gjelder ikke selskap som er organisert ved særlov (Aarbakke mfl. 2004:1003).

¹⁵ Forutsetningen er som sagt at staten er eneeier. Der staten kun er deleier, gjelder ikke disse særreglene, og staten må, på samme måte som andre aksjeeiere, forholde seg til reglene om minoritetsvern med mer. Disse reglene kan være særlig viktige der staten eier aksjemajoriteten, da staten ofte vil kunne ha andre formål med sitt eierskap enn det forretningsmessige.

¹⁶ Se Aarbakke mfl. (2004:1007).

skapet. Denne innebærer at de har en plikt til å fremme selskapets interesser. Lojalitetsplikten er ulovfestet, men gir seg blant annet utslag i selskapslovens bestemmelse om forbud mot å drive konkurrerende virksomhet.

Den enkeltes ansvar for selskapets forpliktelser gjelder som en generell fordelingsnøkkel for alle forhold i selskapet. Ansvarer kan enten være delt eller udelt. Med udelt ansvar (ANS) menes det at overskudd og underskudd fordeles etter antall hoder. Med delt ansvar (DA) menes at deltakerne har avtalt fordelingen av ansvaret for selskapets forpliktelser, og at fordeling skjer i henhold til denne fordelingsnøkkelen.

I ansvarlige selskaper er deltakerne i utgangspunktet svært avhengige av den enkelte deltakeren og dens evne og vilje til å bære sin del av ansvaret. At en deltaker selger sin andel, kan derfor få store konsekvenser for de andre deltakerne. Dette er bakgrunnen for at det er strenge regler for overdragelse av selskapsandelene. En slik overdragelse krever samtykke fra alle de andre deltakerne. En deltaker kan likevel, med seks måneders varsel, tre ut av selskapet og kreve sin kapitalandel utbetalt.

Beslutninger på selskapsmøtene krever enstemmighet. I ansvarlige selskaper finnes det altså i utgangspunktet ikke noe flertallsprinsipp. Det er likevel ingenting i veien for at man avtaler et slikt prinsipp. Også på andre områder er prinsippet om at den enkelte deltaker skal ha sterk innflytelse, avgjørende for hvordan reglene er utformet. Dette omfatter for eksempel rett til å delta i selskapets løpende virksomhet, rett til å representere selskapet utad og til å kreve opplysninger og utøve kontroll.

2.3 Stiftelser

Stiftelser reguleres av lov om stiftelser av 15. juni 2001 nr. 59 (stiftelsesloven). Loven gir en definisjon av hva som skal regnes som en stiftelse. Dette er «en formuesverdi [...] som er stilt til rådighet for et bestemt formål av ideell, humanitær, kulturell, utdanningsmessig eller annen art». Formuesverdien kan være stilt til rådighet for eksempel ved gave eller i testament. I praksis kan stiftelser også fremtre under andre navn, som for eksempel legat, institusjon eller fond. Det som særpreger en stiftelse i forhold til selskaper, er at stiftelsen er selvstendig – den har ingen eiere, men er et selveiende rettssubjekt. Det er følgelig ingen generalforsamling i en stiftelse, og styret er stiftelsens øverste organ.

Det skilles mellom næringsdrivende stiftelser og øvrige stiftelser. Næringsdrivende stiftelser er stiftelser som har til formål å drive eller faktisk driver næringsvirksomhet eller driver næringsvirksomhet via eierandeler i et selskap. Eierandelene må være så store at stiftelsen har flertall av aksjene i selskapet eller har rett til å velge/avsette et flertall av styremedlemmene. Et eksempel på en næringsdrivende stiftelse er SINTEF, mens legater og lignende som regel ikke vil være næringsdrivende stiftelser. I grenseland finner vi ideelle stiftelser, som i tillegg til humanitært arbeid driver for eksempel helse- og velferdstilbud. Etter forarbeidene til loven vil en ofte komme til at aktivitetene i disse stiftelsene ikke er tilstrekkelige til at det drives næringsvirksomhet. Dette gjelder selv om aktivitetene drives med vederlag av økonomisk karakter, for eksempel oppholdsbehandling.¹⁷

¹⁷ Se NOU 1998:7 Om stiftelser, Utredning av stiftelsesutvalget avgitt til Justis- og politidepartementet mai 1998.

Alle stiftelser skal være registrert i et stiftelsesregister, og et stiftelsestilsyn¹⁸ fører tilsyn med stiftelsene. Loven stiller krav til hva slags informasjon stiftelsesdokumentet og vedtektene skal inneholde. Dette omfatter blant annet hva formålet med stiftelsen er, antall styremedlemmer, om det er andre organer i stiftelsen enn styret, og hva grunnkapitalen er. Hovedregelen for grunnkapitalen er den samme som for aksjeselskaper – den må minst være på 100 000 kroner,¹⁹ men for stiftelser som driver næringsvirksomhet, må kapitalen være på minst 200 000 kroner. Kravet til grunnkapital gjelder uavhengig av stiftelsens størrelse. I næringsdrivende stiftelser er grunnkapitalen bundet, og det kan ikke deles ut utbytte av denne kapitalen. Det stilles videre krav til stiftelsens styre, daglig leder og eventuelle andre organer. For næringsdrivende stiftelser har de ansatte rett til å være representert i styret, og de samme regler gjelder her som etter aksjeloven.²⁰ Også stiftelsers styremedlemmer kan bli holdt personlig ansvarlige for tap som de forsettlig eller uaktsomt har påført stiftelsen.

Stiftelsesloven etablerer et tydelig skille mellom oppretter og stiftelsen. Blant annet kan ikke oppretter være enestyre, men det er ingen ting i veien for at oppretteren i vedtektene forbeholder seg retten til å oppnevne styret. Videre er det i utgangspunktet ikke tillatt å tildele midler til oppretteren eller dennes nærstående. Dette for at det ikke skal kunne stilles spørsmål rundt stiftelsens realitet, herunder om denne er opprettet kun av for eksempel skattemessige grunner.

2.4 Samvirkeforetak/selskap med begrenset ansvar

Rettsforholdene for samvirkeforetak/selskap med begrenset ansvar (BA) har frem til i dag vært bygget på ulovfestede regler. I juni 2007 vedtok imidlertid Odelstinget en egen lov for denne typen foretak.²¹ Loven trådte i kraft 1. januar 2008.

Samvirkeforetak skiller seg fra andre selskapsformer ved at den er brukereid, brukerstyrt og har brukernes nytte som formål. Deltakernes ansvar er begrenset på samme måte som for aksjeselskaper til den andel de har skutt inn i foretaket. Avkastningen skal beholdes i foretaket eller fordeles på medlemmene ut fra den andel den enkelte har i selskapets omsetning.

Loven stiller opp relativt detaljerte regler for hvordan et samvirkeforetak skal stiftes, drives og eventuelt fusjoneres, fisjoneres, oppløses eller omdannes til et aksjeselskap eller allmennaksjeselskap. Vedtektene skal blant annet inneholde opplysninger om hvilken virksomhet selskapet skal drive, størrelsen på eventuelle innskudd, om det skal betales medlemskontingent, hvordan overskuddet skal benyttes, antall styremedlemmer og hvilke saker som skal behandles på årsmøtet.

Alle som vil, både forbrukere og næringsdrivende, har i utgangspunktet rett til å være medlem av et samvirkeforetak. Forutsetningen er at de kan få sine økonomiske rettigheter ivaretatt av foretaket.²² Medlemskap kan ut over dette kun nektes dersom det foreligger «saklig grunn». Om det foreligger «saklig grunn», vil bero på en konkret helhetsvurdering i det

¹⁸ Lotteri- og stiftelsestilsynet

¹⁹ Dette kravet gjaldt ikke for stiftelser opprettet før 1. januar 2005 da gjeldende stiftelseslov trådte i kraft.

²⁰ Stiftelsesloven viser til aksjelovens bestemmelser om dette (§§ 6–4 og 6–5).

²¹ Lov 29. juni 2007 nr. 81 om samvirkeforetak (samvirkeloven).

²² Se samvirkeloven § 14.

enkelte tilfellet. Momenter av betydning er samvirkeforetaks drift, egenart og omstendighetene for øvrig. Nektelsen må være motivert i et ønske om å fremme foretaket og ikke eierne eller andres interesser, den må være tilstrekkelig tungtveiende i forhold til prinsippet om åpent medlemskap, og den må være i tråd med tidligere praksis.²³

Et grunnleggende prinsipp for samvirkeforetak er videre at alle medlemmer skal behandles likt med mindre det foreligger saklig grunn for noe annet.²⁴ For eksempel vil det ikke være noe i veien for å operere med ulike medlemsavgifter i et samvirkeforetak, så lenge ulikheten er knyttet opp til saklige grunner som for eksempel størrelsen på omsetningen mellom foretaket og det enkelte medlemmet. Et medlemskap kan som utgangspunkt ikke gå over til et nytt medlem, men dette kan fravikes i vedtektene. Et medlem kan imidlertid melde seg ut. Med medlemskapet følger visse rettigheter, som rett til å delta på årsmøtet og få tilgang til en del informasjon. Enkelte plikter knyttes også til medlemskapet, som for eksempel plikter i vedtekter og i vedtak truffet av et organ i foretaket.

Loven gir videre detaljerte regler om årsmøtet som er foretakets øverste myndighet. Reglene omfatter blant annet møte- og stemmerett, hvordan årsmøtet skal gjennomføres, herunder innkalling, møteregler og avstemningsregler. Det gjelder et vanlig flertallskrav til vedtak, men med enkelte unntak: Vedtaksendringer krever for eksempel to tredeler eller fire femdelers flertall. Det enkelte medlemmet er tillagt individuelle rettigheter, for eksempel søksmålsrettigheter for å få et vedtak kjent ugyldig og krav om gransking.

I lovens kapittel 6 gis detaljerte regler om styret og daglig leder. Ansattes representasjonsrett i styret er den samme som den som følger av aksjeloven, men det finnes ingen regler om bedriftsforsamling. Det stilles krav om at styret i foretak med mer enn 1000 medlemmer skal ha en viss representasjon av begge kjønn.

2.5 Kommandittselskaper

Et kommandittselskap kan anses som en mellomform mellom et aksjeselskap og et ansvarlig selskap. Per i dag er denne selskapstypen mest vanlig for boligselskaper. Selskapet skal ha minst én deltaker (komplementaren) som er personlig og ubegrenset ansvarlig for selskapets forpliktelser, og minst én annen deltaker (kommandittisten) som har et ansvar begrenset til innskuddet. Komplementaren er imidlertid i praksis ofte et aksjeselskap, slik at ansvaret begrenses på denne måten. Selskapslovens regler gjelder også for kommandittselskap, og i selskapsloven kapittel 3 finnes særregler for denne typen selskap. Bestemmelsene gjelder blant annet forholdet mellom de ulike deltakerne. Selskapets øverste organ er selskapsmøtet. Det er ingen plikt for selskapet til å opprette styre med mindre de ansatte har rett til å velge medlemmer til selskapsmøtet. Minst én av komplementarene må skyte inn minst 10 prosent av kapitalen, ha en tilsvarende eierandel i selskapets formue og en like stor andel i overskudd/underskudd. Det er videre sagt at minst to femdelers andel av kapitalen skal være bundet; det vil si at medlemmene ikke kan disponere over denne. Utbytte fordeles etter hvilken andel den enkelte har i selskapskapitalen, med mindre annet er avtalt. Kommandittselskapet kan ikke erverve egne andeler.

²³ Se Ot.prp. nr. 21 2006–2007 om lov om samvirkeforetak (samvirkeloven) pkt. 7.1.1.

²⁴ Jf. samvirkeloven § 17.

2.6 Norskregistrert utenlandsk foretak (NUF)

Et norskregistrert utenlandsk foretak (NUF) er en filial av et utenlandsk foretak. Alle utenlandske foretak som driver næringsvirksomhet av en viss varighet og et visst omfang i Norge, må registrere seg i Foretaksregisteret. Utenlandske foretak kan dermed drive virksomhet på selvstendig basis i Norge uten at det etableres et eget selskap i Norge.

Selv om regelverket knyttet til filialer av utenlandsk foretak opprinnelig siktet til selskaper som ikke bare er etablert i et annet land, men også driver virksomhet der, har det de siste årene også blitt en populær registreringsmåte for norske gründere som kun skal drive virksomhet i Norge. På grunn av kravene i norsk rett, blant annet til aksjekapitalens størrelse, vil det for enkelte være mer fordelaktig å etablere et selskap i et land hvor selskapsretten er mer liberal, for heller å registrere en filial i Norge. Retten til å opprette filialer i andre land er en del av den frie etableringsretten i EU, og å nekte et selskap fra et annet EØS-land å etablere seg i Norge vil være et brudd på EØS-avtalen. Det har særlig vært populært å etablere aksjeselskap (Ltd.) i England eller Kanaløyene, der det er tilstrekkelig med en aksjekapital på £ 1.

I tillegg til fordelene med lavere innskuddskapital er det også andre faktorer som kan gjøre det interessant å drive virksomhet i Norge gjennom en filial. Selskaper med en omsetning under fem millioner kroner har i dag ikke revisjonsplikt.²⁵ Alt etter hvilket land aksjeselskapet etableres i, kan en videre begrense andres muligheter til innsyn i virksomheten, for eksempel innsyn i de økonomiske resultatene.

Norskregistrerte utenlandske foretak følger altså ikke norsk selskapslovgivning, men er som regel skatte- og avgiftspliktige til Norge, se mer om dette i kapittel 4. Hvorvidt annen norsk lovgivning vil gjelde, beror på en fortolkning av det enkelte regelverk. Arbeidsmiljølovens²⁶ regler vil normalt komme til anvendelse når det gjelder personer som er ansatt av selskapet, og har sitt faste arbeidssted i Norge.

2.7 Enkeltpersonforetak

Et enkeltpersonforetak regnes i prinsippet ikke som et selskap, men en måte for en enkeltperson å organisere sin næringsvirksomhet på. Enkeltpersonsforetak drives for én enkelt eiers regning og risiko. Det finnes ingen egen lov som regulerer denne typen virksomhet, og det stilles ingen særskilte krav til egenkapital eller styre, men dersom foretaket har over 30 ansatte, gjelder enkelte av selskapslovens bestemmelser. Selskapslovens bestemmelser kan også være retningsgivende i andre sammenhenger. Foretaket må for øvrig forholde seg til annen lovgivning, som regnskaps- og skattelovgivningen.

²⁵ Et utvalg nedsatt av Finansdepartementet skal vurdere revisjonsplikten for små foretak, herunder filialer av utenlandske foretak. Utvalget skal avgi sin innstilling innen 2. juni 2008, se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/pressecenter/pressemeldinger/2007/Lovutvalg-skal-vurdere-revisjonsplikt-fo/Mandat-for-utvalg-som-skal-vurdere-revis.html?id=465896>

²⁶ Lov av 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)

2.8 Oversikt over kjennetegn ved de ulike selskapsformene

I tabell 1 gis en oversikt over enkelte kjennetegn ved de ulike selskapsformene.

Tabell 1 Oversikt over enkelte særtrekk ved ulike selskapsformer

	Aksje- selskap	Allmenn- aksjeselskap	Ansvarlig selskap	Stiftelse	Samvirke- foretak	Kommanditt- selskap
Lov	aksjeloven	allmenn- aksjeloven	selskaps- loven	stiftelses- loven	lov om samvirke- foretak	selskaps- loven
Krav til kapital	100 000 kr (samt krav til forsvarlig egen- kapital)	1 million kr (samt krav til forsvarlig egenkapital)	ingen	100 000 kr 200 000 kr for nærings- drivende stiftelser	forsvarlig egenkapital	en bestemt egenkapital – komplementaren må skyte inn minst en tidel; kommandittist minimum 20 000 kr
Eiers ansvar	begrenset til innskutt andel	begrenset til innskutt andel	fullt ut	ingen eiere	begrenset til innskutt andel	komplementar – personlig og ubegrenset ansvar; kommandittist – begrenset til innskudd
Fordelings- prinsipp blant eiere	likt etter andel	likt etter andel	udelt (etter andel) eller delt (etter avtale)	ingen eiere	likhet etter andel	likhet etter andel
Omsetning av eierandel	begrens- ninger	fritt omsettelig	samtykke fra andre eiere	ingen eiere	medlemskap – alle som vil kunne få sine økonomiske rettigheter ivaretatt	krever samtykke fra komplementaren eller styret – kan kun nektes ved saklig grunn
Beslutninger	avhengig av sak – 1/2, 2/3, 9/10, enstemmig- het	avhengig av sak – 1/2, 2/3, 9/10, enstemmig- het	enstemmig- het	flertall	avhengig av sak	flertall – ved endring av selskapsavtalen: enstemmighet; komplementaren kan ha veto rett
Øverste organ	general- forsamling	general- forsamling	selskaps- møte	styre	årsmøte	selskapsmøte
Ansattes medbestem- melsesrett	styre og bedrifts- forsamling	styre og bedrifts- forsamling	styre	styre	styre	styre

3 Nærmere om aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper

3.1 Vedtekter og aksjonæravtaler

Både vedtekter og aksjonæravtaler kan inneholde reguleringer som berører forholdet mellom de ulike organene i et selskap. Den norske aksjelovgivningen har, sammenlignet med lovgivningen i mange andre land, en detaljert regulering av forholdet mellom aksjonærene, de ulike organenes saksbehandling med videre, selv om det i mange tilfeller åpnes for å fravike lovens ordning i vedtektene. Langt på vei vil man for eksempel ved oppstart av aksjeselskap kunne legge aksjelovens ordning til grunn og ikke være nødt til å utarbeide omfattende vedtekter og avtaleverk. Mens vedtektene skal være offentlig tilgjengelige, vil normalt aksjonæravtalene, i hvert fall i de fleste aksjeselskaper, være inngått uten at innholdet er kjent av andre enn de som er parter i avtalen.

Vedtekter

Alle aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er forpliktet til å ha vedtekter. Vedtektene må være fastsatt før selskapet stiftes, og må registreres i Foretaksregisteret. Lovene stiller krav til hva vedtektene minimum må inneholde. Dette omfatter disse punktene:

Selskapets navn

- I hvilken kommune selskapet har sitt forretningskontor. Dette vil være selskapets hjemsted i rettslig forstand, for eksempel når det gjelder hvor et søksmål skal anlegges. Kontoret må kunne besvare henvendelser vedrørende selskapet, men det trenger ikke å være sammenfallende med det kontor hvor hovedadministrasjonen sitter.²⁷ Bestemmelsen forutsetter at selskapets forretningskontor ligger i Norge.
- Selskapets virksomhet, det vil si hva som er formål med driften av selskapet. Denne informasjonen er viktig for aksjonærene, slik at den enkelte aksjonær vet hva han investerer i, og selv kan gjøre seg opp en formening om risikoen ved investeringen. Selskapets ledende organer vil ha plikt til å drive selskapet i tråd med vedtektenes definisjon. Andre enn aksjonærene vernes imidlertid ikke hvis det foretas en vedtektsendring av virksomhetsformålet. Det innebærer at for eksempel kreditorene eller lokalsamfunnet ikke er vernet av vedtektene.
- Aksjekapitalens størrelse
- Aksjenes pålydende

²⁷ Se Høyesteretts dom i Rt. 1991:943.

- Laveste eller høyeste antall styremedlemmer
- Om selskapet skal eller kan ha flere daglige ledere
- Hvilke saker som skal behandles på den ordinære generalforsamlingen
- Om selskapets aksjer skal registreres i et verdipapirregister

Lovene gir videre åpning for at enkelte av bestemmelsene kan fravikes dersom dette nedfelles i vedtektene. Dette omfatter blant annet unntak fra likhetsprinsippet ved at det etableres ulike aksjeklasser og stemmerettsbegrensninger, eller at det stilles særlige flertallskrav. Enkelte lovbestemmelser fastslår uttrykkelig at de *ikke* kan fravikes. Dette gjelder for eksempel aksjonærenes rett til å møte på generalforsamlingen, og aksjeeiernes fortrinnsrett dersom aksjekapitalen skal forhøyes.

Hva gjelder så for de bestemmelser i loven der lovgiver ikke har sagt klart om bestemmelsen kan fravikes eller ikke? For å svare på dette spørsmålet må en vurdere den enkelte bestemmelsen. Et holdepunkt kan være hvem bestemmelsene skal beskytte. Dersom de skal beskytte tredjeparter, som for eksempel kreditorer, kan bestemmelsene normalt ikke fravikes, heller ikke der bestemmelsene er viktige av rent samfunnsmessige hensyn.

Vedtektene kan inneholde bestemmelser som for øvrig ikke er regulert i loven, så lenge de ikke strider mot andre ufravikelige lovbestemmelser. Et praktisk eksempel er at det er vedtektsfestet at selskapet skal ha en valgkomité. At slike regler er vedtektsfestet, innebærer at selskapets ledende organer er forpliktet til å følge dem.

Aksjonæravtaler

En aksjonæravtale er en avtale mellom aksjonærer i et aksjeselskap eller et allmennaksjeselskap. I en del tilfeller er også selskapet selv part i avtalen. Avtalene kan i praksis ha stor betydning for hvordan et selskap blir drevet. Lovene fastsetter minstekrav til hva vedtektene skal fastsette, og hva som må fastsettes i vedtektene for at de skal være gyldige. Når det gjelder emner ut over de hvor loven stiller krav til at de skal reguleres i vedtektene, kan en istedenfor fastsette dette i avtaler mellom aksjonærene. Avtalene kan inngås i forbindelse med opprettelsen av selskapet eller senere og kan omfatte alle eller en gruppe av aksjonærer. Tema for avtalene kan være ulike. De kan gjelde hvordan styreplassene skal fordeles, hvilke prinsipper som skal gjelde for utdeling av utbytte, begrensninger knyttet til omsetning av aksjene, regler for oppløsning av selskapet eller andre ting som vedrører virksomheten. En aksjonæravtale kan i seg selv ikke regulere disse forholdene med bindende virkning for selskapet, men vil som regel ha den konsekvensen at den binder avtalepartene til å utøve sin stemmerett på generalforsamlingen, slik at det som ligger i avtalen, blir gjennomført i praksis. Dersom en av partene i aksjonæravtalen selger sine aksjer, vil avtalen normalt regnes som bortfalt for alle parter, med mindre den som kjøper aksjene, erklærer seg bundet av den.²⁸ Normalt sikres imidlertid dette i forbindelse med overdragelsen, ved at denne gjøres betinget av at den nye aksjonæren tiltrer aksjonæravtalen.

I valget mellom å fastsette ting i vedtektene eller inngå en aksjonæravtale kan flere ting spille inn. I lovene stilles det for eksempel krav om et kvalifisert flertall for å endre vedtektene. Der det ikke er mulig å få til et slikt flertall, kan endringer gjennomføres gjennom en aksjonæravtale. En slik avtale vil riktignok bare binde de aksjonærene som har signert avtalen, men dette kan være tilstrekkelig for at endringen får den betydningen som disse aksjonærene

²⁸ Se Andenæs 2006:64.

ønsker seg, for eksempel ved at de til sammen representerer minst 50 prosent av stemmene på generalforsamlingen. Men det kan motsatt også tenkes saker som er så viktige for aksjonærene, at samtlige aksjonærer må samtykke. Her vil en aksjonæravtale være en enklere måte å sikre dette på enn å vedtektsfeste strengere flertallskrav. Aksjonæravtaler kan også være en ren videreføring av en samarbeidsavtale som ble inngått før selskapet ble stiftet, og som partene i ettertid ikke har sett noe behov for å endre. En annen motivasjon for å inngå en aksjonæravtale kan være at det som ønskes regulert, dreier seg om forhold som aksjonærene ikke ønsker skal bli offentlig kjent. Selv om loven fastsetter at enkelte bestemmelser ikke kan fravikes ved vedtektene, gjelder ikke tilsvarende nødvendigvis for aksjonæravtalen. Som eksempel kan nevnes reguleringer om hvem som skal sitte i styret. Dette kan ikke reguleres i vedtektene, da det er generalforsamlingen som skal bestemme dette. Aksjonærene kan imidlertid seg imellom bli enige om hvem de ønsker skal sitte i styret, og hvordan en eventuell rotering skal skje. Avtalen forplikter da medlemmene til å stemme i henhold til dette på generalforsamlingen. En slik avtale vil ikke være lovstridig.

Mens vedtektene skal registreres i Foretaksregisteret, er det ingen tilsvarende regel for aksjonæravtalene. For børsnoterte allmennaksjeselskaper må avtalene til en viss grad gjøres kjent for Oslo Børs.²⁹

Avtalen vil være bindende for de aksjonærer som har inngått avtalen. Men hva skjer i tilfelle avtalen brytes? Dersom dette for eksempel skulle påvirke avstemningen på generalforsamlingen, slik at resultatet ble et annet enn det aksjonæravtalen forutsatte, kan de øvrige avtalepartene kreve sine økonomiske tap erstattet hos de som brøt avtalen. Det har imidlertid ikke noen betydning for det vedtaket som ble fattet på generalforsamlingen. Dette er gyldig. Brudd på en del typiske aksjonæravtaleklausuler, for eksempel om valg av styre med videre, vil normalt ikke påføre de øvrige aksjonærene noe synlig tap. At A ble styreleder fremfor B, vil i det minste ikke umiddelbart ha noen økonomisk betydning. På denne bakgrunnen er det ikke uvanlig at det innføres konvensjonalbøter/standarderstatning for å legge press på partene om å oppfylle avtalen.

Det finnes enkelte muligheter for å sette en aksjonæravtale til side. Er en aksjonæravtale urimelig, kan den helt eller delvis kjennes ugyldig etter avtaleloven § 36. Den kan også være ugyldig dersom den er i strid med norsk lov, eller innholdet er i konflikt med det som er regulert i vedtektene.

3.2 Selskapsorganenes kompetanse

Den norske selskapsmodellen anses som relativt komplisert sammenlignet med andre land hvor det er færre selskapsorganer (Bråthen 2004:17). Selskapets øverste organ er generalforsamling (eiermøte). Det er imidlertid ikke praktisk at alle eierne deltar i alle beslutninger som vedrører selskapet. Den alminnelige forvaltningen av selskapet er derfor overlatt til et styre. Alle aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er forpliktet til å ha et styre. Styrets oppgave er å iverksette eiernes beslutninger og ellers ta nødvendige avgjørelser i periodene mellom to generalforsamlinger. Det er i norsk rett ikke noen generell plikt for styret å forelegge saker av stor betydning for generalforsamlingen. Lovgivningen pålegger også styret plikter overfor

²⁹ Etter Oslo Børs, opptaksregler for aksjer (opptaksreglene) pkt. 3.4 nr 16, skal aksjonæravtaler som selskapet er kjent med, og som kan ha betydning for spørsmålet om børsnotering, opplyses om i søknaden om børsnotering.

selskapets kreditorer. Den daglige forvaltningen av selskapet foretas av daglig leder. Alle allmennaksjeselskaper er forpliktet til å ha daglig leder. Det samme gjelder aksjeselskaper hvor aksjekapitalen er over tre millioner kroner. Ansatte har rett til representasjon i styret i selskaper med mer enn 30 ansatte. I aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper med mer enn 200 ansatte er hovedregelen at det skal velges en bedriftsforsamling. Bedriftsforsamlingen skal sikre ansatte medinnflytelse i en rekke saker som er viktige for selskapet og sysselsettingen.

I det følgende gjennomgås kompetansen til selskapsorganene slik det er regulert i aksjeloven og i allmennaksjeloven, og forholdet mellom organene. Hvilke organer som har beslutningsmyndighet i enkeltsaker, vil avhenge av sakenes karakter, og i punkt 3.3 vil problemstillinger knyttet til enkelte saksområder bli behandlet.

Generalforsamling

Eierne kan øve innflytelse over selskapet gjennom generalforsamlingene og etter de regler som loven fastsetter. Generalforsamlingen er selskapets høyeste organ, men regnes ikke som et av de styrende organene. Bakgrunnen for dette er blant annet at generalforsamlingens rolle er knyttet til den enkelte generalforsamling, og hvordan beslutninger fattes i den sammenhengen. Mellom hver generalforsamling eksisterer det rent formelt ikke noe organ.

Generalforsamlingen skal foregå i et møte der aksjonærene fysisk er til stede. For aksjeselskaper med mindre enn 20 aksjonærer er det en åpning for å gjennomføre generalforsamlingen skriftlig, men for alle andre aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er det altså et krav om fysisk møte – telefonmøte er ikke tilstrekkelig. Norsk lov skiller seg her fra hva som er tilfelle i mange andre land, der det for eksempel er mulig å delta på generalforsamling gjennom internett (Bråthen 2004:19). Det er ingen plikt for aksjonærene å møte på generalforsamlingen, og strenge krav til hvordan møtet skal gjennomføres, kan medføre at få møter på generalforsamlingen, og dermed at færre eiere øver innflytelse over selskapet.

En rekke detaljerte regler om gjennomføringen av generalforsamlingen og hva som ligger til dens kompetanse, fastlegger forholdet mellom generalforsamlingen og selskapets øvrige organer. Det er styret som innkaller til generalforsamling, noe som innebærer at det må ligge et styrevedtak til grunn for innkallingen. Myndigheten kan også legges til bedriftsforsamlingens leder. Den enkelte aksjonær kan altså ikke innkalle til generalforsamling. Ekstraordinær generalforsamling avholdes når styret bestemmer, men dersom aksjeeiere som minst representerer en tidel av aksjekapitalen i aksjeselskap, eller en tjuedel av aksjekapitalen i et allmennaksjeselskap, krever dette, er styret pliktig til å kalle inn til ekstraordinær generalforsamling. Der selskapet har bedriftsforsamling, kan innkalling til ekstraordinær generalforsamling også vedtas av denne eller dennes leder.

Innkalling til generalforsamling skal skje med en frist på minimum én uke i aksjeselskaper og to uker i allmennaksjeselskaper. Sammen med innkallingen skal aksjonærene få informasjon om saker som skal behandles på generalforsamlingen. Denne regelen er viktig fordi det gir aksjonærene tid til å forberede seg til generalforsamlingen og dermed ha større mulighet for å påvirke de vedtak som fattes der. Sammenlignet med mange andre land er imidlertid den norske innkallingsfristen kort (Bråthen 2004:19).

Generalforsamlingen kan i utgangspunktet ta opp og fatte vedtak i alle saker som gjelder selskapet. Den kan gi bindende pålegg til underordnede organer og omgjøre deres avgjørelser og bestille kontrolltiltak og kreve alle nødvendige opplysninger. I utgangspunktet kan kun de saker som ble angitt i innkallingen, behandles. Aksjeloven og allmennaksjeloven stiller opp

krav til hvilke saker som minimum skal behandles av generalforsamlingen.³⁰ Dette omfatter å godkjenne eller forkaste årsregnskap og årsberetning. Utdeling av utbytte ligger også til generalforsamlingen, og den kan fastsette et lavere, men ikke et høyere, utbytte enn det styret har foreslått. Også andre saker skal besluttes av generalforsamlingen der det er fastsatt i vedtekter eller i lov. Dette kan gjelde valg av styremedlemmer og fastsettelse av godtgjørelse til disse. I allmennaksjeselskaper skal generalforsamlingen dessuten behandle retningslinjer for hvordan ledende ansatte avlønnes i selskapet, og styrets erklæring om dette. Se mer om dette nedenfor i delkapittel 3.3.

Retten til å velge styre gir generalforsamlingen stor innflytelse over selskapet. I de tilfeller der det er opprettet en bedriftsforsamling, er imidlertid generalforsamlingens kompetanse begrenset til å velge deler av bedriftsforsamlingen. Bedriftsforsamlingen velger styret. Denne ordningen er særnorsk. Dersom generalforsamlingen ønsker å endre sammensetningen av styret, må de gå veien om å skifte ut medlemmene i bedriftsforsamlingen. I aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper hvor staten eier alle aksjene, er det generalforsamlingen³¹ som velger styret. Dette gjelder selv om selskapet har bedriftsforsamling.³² Generalforsamlingen velger likevel ikke ansattes representanter til styret, disse velges av de ansatte selv.

Likhetsprinsippet

Aksjelovene bygger på likhetsprinsippet. Med dette menes at alle aksjonærene er likestilte, slik at både fordeler og ulemper er likt fordelt på aksjonærene. Likhetsprinsippet får innvirkning på en rekke bestemmelser i lovgivningen, herunder stemmeretten.

Stemmeretten er avgjørende for ulike aksjonærers innflytelse i selskapet. Likhetsprinsippets utgangspunkt er at hver aksje gir én stemme. Innflytelsen er altså avhengig av hvor mye kapital den enkelte har skutt inn i selskapet. Det er imidlertid adgang til å gjøre unntak fra lovenes likhetsprinsipp i vedtektene. I aksjeselskaper står man helt fritt til å fastsette slike vedtektsbestemmelser, mens det i allmennaksjeselskaper kreves samtykke fra Nærings- og handelsdepartementet hvis stemmebegrensningene skal gjelde for mer enn 50 prosent av selskapets aksjer. Her vil departementet kunne føre kontroll med at det ikke oppstår et betenkelig misforhold mellom hvem som har bestemmende innflytelse i selskapet, og hvem som har skutt inn kapital og dermed har den økonomiske risikoen.

Vedtektsfestet unntak fra likhetsprinsippet kan for det første gjøres overfor den enkelte aksjeeier, ved for eksempel å fastsette et maks antall stemmer per aksjeeier (stemmetak), eller ved at det stilles enkelte tilleggsvilkår til aksjeeieren utover at vedkommende eier aksjer. Det kan for eksempel stilles krav til at personen driver næringsvirksomhet. I praksis skilles det mellom tre typer stemmerettsbegrensninger knyttet til person: kvotebegrensninger, kvoteterskler og progressive stemmerettsbegrensninger (Woxholth 2007:159). Ved kvotebegrensninger (stemmetak) kan det for eksempel vedtektsfestes at ingen kan stemme for mer enn 10 prosent av aksjene i selskapet – uavhengig av hvor mange aksjer den enkelte eier. For å unngå at en slik begrensning omgås ved at ulike aksjeeiere samordner seg, kan vedtektene inneholde bestemmelser om konsolidering. Med dette menes at eiere som av en eller annen grunn kan identifiseres med hverandre, skal tilhøre samme kvote – altså vurderes som de var én aksjeeier. Kvoteterskler (stemmegulv) innebærer at den enkelte aksjeeier må eie et minste antall aksjer

³⁰ Aksjeloven § 5–6 og allmennaksjeloven § 5–5

³¹ Generalforsamlingen er i denne sammenheng regjeringen, representert ved den statsråden som selskapet sorterer under.

³² Jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 20–4 nr. 1.

for å kunne stemme. Med progressive stemmebegrensninger menes at stemmeretten øker progressivt med antall stemmer den enkelte eier.

For det andre kan vedtektene gjøre unntak som er relatert til den enkelte aksje, ved at man deler aksjer inn i ulike aksjeklasser, for eksempel A- og B-aksjer. Generalforsamlingen kan for eksempel vedtektsfeste at B-aksjonærer ikke har like store rettigheter som A-aksjonærer, og/eller at aksjene innenfor en bestemt aksjeklasse bare kan eies av visse aksjonærer, for eksempel staten. Rettighetsbegrensninger kan være knyttet til stemmeretten, til retten til utbytte med videre. Stemmebegrensninger er ikke uvanlig der det skjer en kapitalforhøyelse i selskapet, og der de opprinnelige stifterne ønsker å beholde en viss kontroll over selskapet. I forbindelse med kapitalforhøyelsen kan generalforsamlingen vedta å dele aksjene inn i ulike klasser, der de opprinnelige stifterne sitter med A-aksjene, og kapitalforhøyelse skjer ved at andre innbys til å tegne B-aksjer.

Selv om det vedtaksfestes unntak fra lovens hovedregel om likhet, er det visse av aksjonærenes rettigheter som ikke påvirkes av dette. Dette gjelder de individuelle rettighetene og minoritetsrettighetene, se nedenfor.

Vedtak på generalforsamlingen fattes ved hjelp av vanlig (simpelt) flertall. Med dette menes at den minste stemmeovervekt er tilstrekkelig til å fatte en beslutning. Den som kontrollerer et flertall av aksjene i et selskap, kan derfor normalt sies å ha bestemmende myndighet i selskapet og kan i prinsippet avgjøre saker som valg av styremedlemmer eller valg av medlemmer til bedriftsforsamlingen og valg av revisor, godkjenne eller forkaste årsregnskap og årsberetning og vedta utbytte.³³

Når en snakker om flertall, menes for øvrig ikke et flertall av alle aksjonærene, men et flertall av de stemmeberettigede som møter på generalforsamlingen – enten selv eller ved en fullmektig.³⁴ I praksis vil mange av aksjonærene ikke møte på generalforsamlingen. I andre land, særlig USA, men også i Norge, har en sett at dette har medført en kamp blant ulike sider om å samle inn fullmakter og dermed sikre seg et flertall på generalforsamlingen («proxy fights»). Styret og selskapsledelsen vil gjennom innsamling av fullmakter kunne påvirke utfallet av avstemninger. Dermed kan en risikere at generalforsamlingen fatter vedtak som ikke er i aksjonærenes interesser. I flere land har dette resultert i detaljert lovgivning om hvordan fullmakter kan samles inn, for på denne måten prøve å forhindre slike maktkamper. Slik lovgivning finnes ikke i norsk rett. (Bråthen 2004:19f)

Det finnes i utgangspunktet ingen regler om inhabilitet på generalforsamlingen. Den enkelte aksjeeier står fritt til å stemme slik at han ivaretar sine økonomiske rettigheter. Dette innebærer at en aksjeeier kan stemme for at selskapet inngår avtale med et annet selskap han har eierinteresser i. På enkelte punkter gjør imidlertid lovene unntak fra denne hovedregelen. Dette gjelder saker hvor det er foreslått å vedta at en skal ta ut søksmål mot aksjeeieren eller søknad mot andre enn aksjeeieren, men der aksjeeieren har en vesentlig interesse i saken som kan være stridende mot selskapets.³⁵

³³ Med mindre vedtektene fastsetter stemmebegrensninger

³⁴ Aksjeeieren bestemmer selv hvem som eventuelt skal opptre som fullmektig. Etter aksjeloven/allmennaksjeloven § 5–22 (2) skal fullmektigen legge frem en skriftlig og datert fullmakt som viser at vedkommende representerer aksjeeieren. Én fullmektig kan representere mange aksjeeiere.

³⁵ Se aksjeloven § 5–3 (4) og allmennaksjeloven § 5–4 (4).

Minoritetsrettigheter

Unntak fra prinsippet om vanlig flertall kan enten være lovfestet eller fastsatt i selskapets vedtekter. Hvor stor minoriteten må være for å blokkere flertallets vedtak, varierer med hvilke rettigheter som skal utøves. Vedtektene kan senke, men ikke heve, lovens krav til minoritetens størrelse. Dette innebærer at dersom loven stiller krav til to tredelers flertall, kan ikke vedtektene fastsette at det er tilstrekkelig med vanlig flertall.

For det første er minoritetene beskyttet av lovenes krav til at enkelte vedtak krever *kvalifisert flertall* for å være gyldig. Med dette menes at to tredeler av avgitte stemmer og tilsvarende andel av aksjekapitalen må stemme for forslaget. Begge vilkårene må være oppfylte, noe som innebærer at der det er fastsatt ulike aksjeklasser, er en likevel avhengig av at to tredeler av aksjekapitalen har stemt i favør av forslaget. Dette gjelder blant annet for vedtektsendringer. En aksjeeier som kontrollerer mer enn en tredel av aksjene eller aksjekapitalen, kan dermed blokkere vedtektsendringer. Det stilles også krav om kvalifisert flertall ved beslutninger om fusjoner, fisjoner, omdannelse etter lovenes kapittel 15 og oppløsning av selskapet. Enda strengere krav stilles der forslaget det stemmes over, vil svekke en aksjeklasses rett. Da må det, i tillegg til et kvalifisert flertall, være støtte fra to tredeler av aksjonærene i gruppen som får dårligere rettigheter. I tillegg må over halvparten av aksjonærene i denne gruppen som ikke eier aksjer i andre aksjeklasser, stemme for.

I enkelte tilfeller krever et gyldig vedtak tilslutning fra et flertall som representerer ni tielders flertall, i tillegg til et kvalifisert flertall (dvs. to tredeler av kapitalen). Dette er tilfellet der det skal vedtas reduksjon av rett til utbytte eller til selskapets formue,³⁶ eller en ønsker å begrense aksjenes omsettelighet.³⁷

Enstemmighet kreves ved beslutninger som etter sin art griper inn i den enkeltes rettsstilling, for eksempel der en øker den enkelte aksjonærs forpliktelser, enkelte omsetningsbegrensninger (for eksempel der en skal fastsette grense for det laveste antall aksjer en person kan eie), tvungen innløsning av aksjer, endrede rettsforhold (for eksempel oppdeling i aksjeklasser), eller hvis selskapet ikke lenger skal ha et økonomisk formål. Her kreves det ikke bare enstemmighet mellom alle fremmøtte på generalforsamlingen, men blant alle berørte aksjeeiere.

Å kalle inn til ekstraordinær generalforsamling er også en minoritetsrettighet. Styret har nemlig plikt til å kalle inn når aksjeeiere som minst representerer en tidel av aksjekapitalen i et aksjeselskap, eller en tjuedel av aksjekapitalen i et allmennaksjeselskap, krever dette for å få behandlet et bestemt angitt emne.³⁸

Et flertall av aksjonærene har dessuten ikke anledning til å fatte vedtak som urimelig begunstiger enkelte aksjonærer på andre eller selskapets bekostning.³⁹ Loven gjelder her kun formelle vedtak og omfatter følgelig ikke andre handlinger foretatt av aksjonærflertallet. I slike tilfeller kan den enkelte aksjonær gå til søksmål for å få kjent vedtaket ugyldig. Også andre følger kan tenkes, herunder erstatningsansvar, jamfør lovenes § 17–1.

Gjennomgangen over viser at det er enkelte eierandeler som er sentrale i aksjelovgivningen når det gjelder aksjonærenes muligheter for å sikre innflytelse over beslutninger som tas. I tabell 2 oppsummeres de viktigste grensene som nedfelles i lovverket.

³⁶ Se aksjeloven og allmennaksjeloven § 5–19 (1).

³⁷ Se aksjeloven og allmennaksjeloven § 5–19 (2).

³⁸ Se aksjeloven § 5–6 (2) og allmennaksjeloven § 5–7.

³⁹ Se aksjeloven og allmennaksjeloven § 5–21.

Tabell 2 Oversikt over viktige eierandelsgrenser i aksjelovgivningen

Eierandel	Rettighet
Alle aksjene	Beslutninger som etter sin art griper inn i den enkeltes rettsstilling, for eksempel øke den enkelte aksjonærs forpliktelser, enkelte omsetningsbegrensninger, vedtak om at selskapet ikke lenger skal ha et økonomisk formål med mer.
9/10	Vedtak om reduksjon av rett til utbytte eller til selskapets formue, eller begrensning av aksjenes omsettelighet. Gir dessuten rett til å tvangsutløse andre aksjonærer.
2/3	Gir kontroll over beslutninger som krever minst to tredeler av stemmene/ aksjene – endring av vedtektene, beslutninger om fusjon/fisjon, forhøyelse/ nedsettelse av aksjekapitalen, omdanning og oppløsning.
1/2	Sikrer kontroll med beslutninger som krever vanlig flertall, for eksempel godkjenning av årsregnskap og vedtak om utdeling av utbytte, valg av styre og bedriftsforsamling.
1/3	Gir negativ kontroll med beslutninger som krever to tredelers flertall, se ovenfor.

Bedriftsforsamling

Bedriftsforsamlingens hovedoppgave er å være et felles beslutningsorgan for representanter for aksjonærene og representanter for de ansatte i saker som lovgiver har definert som å ha særlig betydning for de ansatte.

Alle aksjeselskaper eller allmennaksjeselskaper med mer enn 200 ansatte er i utgangspunktet forpliktet til å ha bedriftsforsamling. Det kan imidlertid avtales mellom selskapet og et flertall av de ansatte eller fagforeninger som representerer minst to tredeler av de ansatte, at selskapet ikke skal ha bedriftsforsamling.⁴⁰ Vedtektene kan fastlegge at selskapet skal ha bedriftsforsamling selv om det er færre enn 200 ansatte i selskapet. De nærmere reglene om bedriftsforsamling finnes i allmennaksjeloven, men reglene vil også gjelde for aksjeselskaper.⁴¹ En tredel av bedriftsforsamlingen skal bestå av medlemmer som velges av og blant de ansatte, og disse kan også kreve at en tredel av styret (minst to) velges blant de ansatte. De resterende to tredelene skal bestå av aksjeeiernes representanter. Disse skal sikre aksjonærfellesskapets interesser (NUES 2006).

Bedriftsforsamlingen fatter beslutninger ved flertallsvedtak og i møter. Til oppgavene ligger å velge selskapets styre og styrets leder. I dette ligger at bedriftsforsamlingen også kan vedta å avsette styret, noe som gir bedriftsforsamlingen en sterk rolle i selskapet. Aksjonærenes rett til utbytte skal også behandles av bedriftsforsamlingen. Den kan fastsette et tak for utbytte som generalforsamlingen ikke kan overstige. Bedriftsforsamlingen har også en kontrolloppgave – den skal føre tilsyn med styret og daglig leders forvaltning av selskapet. Den kan også beslutte å iverksette undersøkelser selv eller gjennom et kontrollutvalg.⁴² Videre skal den gi uttalelse til generalforsamlingen om styrets forslag til årsregnskap og kan for øvrig gi anbefalinger til

⁴⁰ De ansatte gis da utvidet styrerepresentasjon, og styret overtar enkelte av bedriftsforsamlingens oppgaver.

⁴¹ Se aksjeloven § 6–35.

⁴² Ansatterepresentantene i bedriftsforsamlingen kan i tillegg be om at retten oppnevner én eller flere granskere for å bringe på det rene om opplysningsplikten er oppfylt, og for å få frem de rette opplysningene. Retten skal ta et krav om granskning til følge dersom den finner at granskningen har rimelig grunn (Bråthen 2004:137).

styret i alle saker. Bedriftsforsamlingen har i tillegg kompetanse til å treffe beslutninger i saker som gjelder:⁴³

- investeringer av betydelig omfang i forhold til selskapets ressurser
- rasjonalisering eller omlegging av driften som vil medføre større endring eller omdispensering av arbeidsstyrken.

Dette er saker som antas å være av særlig betydning for de ansatte, ved at de i ulik grad kan bli berørt av vedtakene. Når det gjelder det første punktet, vil en rekke ulike typer investeringer kunne omfattes av denne bestemmelsen.⁴⁴ Det er imidlertid avgjørende at disse er «av betydelig omfang i forhold til selskapets ressurser». Dagligdagse disposisjoner utelukkes dermed fra bedriftsforsamlingens myndighet. Ordlyden taler i retning av at det skal mye til før bedriftsforsamlingens samtykke må innhentes, men det er ikke gitt noen nærmere avgrensninger av dette i forskrift. I Bråthen (2004:136) er det antatt at en investering som utgjør mer enn ti prosent av selskapets omsetning, vil måtte fremlegges for bedriftsforsamlingen.

Det andre punktet gjelder endringer i selskapets drift. Endring av eierforhold ved salg av aksjer vil dermed ikke omfattes. Bedriftsforsamlingen skal behandle saken dersom endringen innebærer nedlegging av hele eller deler av produksjonen eller ved nedbemanning av et større antall ansatte.⁴⁵ Beslutninger om omlegging til/avvikling av skiftarbeid, flytting av produksjonssted, anskaffelse av nytt produksjonsutstyr vil videre kunne omfattes (Bråthen 1982:182). Dette gjelder selv om endringen er positiv for de ansatte.

Å ta avgjørelser i disse typer saker utgjør en eksklusiv rett for bedriftsforsamlingen. Med dette menes at de beslutninger som bedriftsforsamlingen tar, ikke kan overprøves av noe annet organ, herunder generalforsamlingen.⁴⁶ Det er imidlertid et vilkår for bedriftsforsamlingens myndighet at den har blitt forelagt en sak med et forslag fra styret. Bedriftsforsamlingen er likevel ikke bundet av styrets forslag, men kan fatte et annet vedtak enn det forslaget som blir fremlagt. Loven setter imidlertid en grense i den forstand at bedriftsforsamlingen ikke kan gå ut over den sak som den har blitt forelagt. Der det er inngått avtale om at det ikke skal være bedriftsforsamling og de ansatte i stedet har utvidet representasjon i styret, hører myndigheten etter denne bestemmelsen under styret. Styret vil dermed ha en eksklusiv myndighet på disse områdene.

Bedriftsforsamlingens oppgaver er positivt avgrenset. Med dette menes at oppgaver som ikke uttrykkelig er nevnt i loven, ikke kan overføres til bedriftsforsamlingen med mindre loven uttrykkelig åpner for det.⁴⁷ Bakgrunnen for dette er rollen som kontrollorgan. Styret bør av den grunn ikke forelegge saker for bedriftsforsamlingen i unøde. (Andenæs 2007:187)

⁴³ Se allmennaksjeloven § 6–37 (4).

⁴⁴ For en nærmere drøftelse av dette se Bråthen 1982.

⁴⁵ I en lagmannsrettsdom fra 1993 (RG 1993:1025) ble det lagt til grunn at en strategiplan som tok sikte på å spare lønnsutgifter og kostnader gjennom en mer effektiv organisering av arbeidsstokken og oppdrag, måtte vedtas i bedriftsforsamlingen.

⁴⁶ Saker som faller inn under denne bestemmelsen, kan imidlertid være en del av et større sakskompleks som også forutsetter generalforsamlingens medvirkning. Et eksempel på dette er at investeringen krever kapitalforhøyelse etter reglene i kapittel 10. I så fall kan generalforsamlingen i praksis forhindre gjennomføringen av et tiltak som bedriftsforsamlingen har besluttet.

⁴⁷ I § 8–2 er det åpnet for at vedtektene kan bestemme at beslutning om utdeling av utbytte kan vedtas av bedriftsforsamlingen.

Styre

Alle aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper har plikt til å ha et styre på minst tre medlemmer.⁴⁸ Styret skal velges av generalforsamlingen eller av bedriftsforsamlingen dersom slik finnes. Valg skjer ved rent flertallsvalg, det vil si at de personer som får flest stemmer, velges inn i styret. Loven stiller enkelte krav til hvordan et styre skal sammensettes. Kravene gjelder representasjon av de ansatte og av begge kjønn (sistnevnte gjelder kun allmennaksjeselskap).

Der selskapet har mer enn 30 ansatte og ikke har bedriftsforsamling, har de ansatte rett til å være representert i styret. Retten til representasjon øker ved selskapets størrelse. I selskaper med mer enn 30 ansatte kan de ansatte kreve ett styremedlem og én observatør, ved mer enn 50 ansatte kan de ansatte kreve minst en tredel av styremedlemmene (minimum to) med varamedlemmer. Der det er flere enn 200 ansatte og avtale om at det ikke skal være bedriftsforsamling, skal det i tillegg til en tredel av styret (eller minst to styremedlemmer) velges ett styremedlem med vara eller to observatører med vara. Er det i selskaper med mer enn 200 ansatte opprettet bedriftsforsamling, kan ansatterepresentanter i bedriftsforsamlingen kreve at en tredel (minst to) av styrets medlemmer skal velges blant de ansatte.

Som følge av en lovendring som trådte i kraft 1. januar 2006, skal det i alle styrer i allmennaksjeselskaper og statsaksjeselskaper være en viss representasjon av begge kjønn. Formålet med bestemmelsen var å få opp kvinneandelen i styrene. Selskaper som var etablerte ved lovens vedtakelse, har en frist på to år på å få en styrerepresentasjon som er i tråd med lovens krav. Dette innebærer at styrene i alle allmennaksjeselskaper måtte være i tråd med lovens krav innen 1. januar 2008. Hvor mange styremedlemmer som kreves av hvert kjønn, avhenger av antall styremedlemmer totalt. Loven angir ikke en generell prosentgrense, men ulike terskler avhengig av styrets størrelse.

Minst halvparten av styrets medlemmer skal være bosatt i en EØS-stat, med mindre departementet gjør unntak.⁴⁹ Det er altså ingen krav til at styremedlemmene må være bosatt i Norge. Denne regelen vil imidlertid legge begrensninger der for eksempel et amerikansk selskap foretar et oppkjøp, og hvor selskapet ønsker å besette styret med sine egne nøkkelpersoner.

Retten til å velge styre kan overføres til andre enn selskapets organer. Inntil en halvdel av medlemmene velges av andre enn generalforsamlingen eller andre selskapsorganer. Dette kan for eksempel være lokalsamfunnet eller kreditorer.⁵⁰

Hva som er styrets oppgaver, er regulert i aksjeloven/allmennaksjeloven §§ 6–12 og 6–13 og omfatter disse punktene:

- Forvaltningen av selskapet. Med dette menes at hele selskapets virksomhet hører inn under styret med mindre loven eller vedtektene sier at oppgavene hører inn under andre organer. Hvorvidt styrets myndighet favner, vil blant annet avhenge av om selskapet har bedriftsforsamling eller ikke. Der det ikke er bedriftsforsamling, og der kompetansen heller ikke er lagt til et annet organ, vil styret ha myndighet til å fatte beslutninger i saker som ellers ville lagt til bedriftsforsamlingen. Dette kan for eksempel være rasjonaliseringsvedtak. Styret har videre plikt til å sørge for at driften ligger innenfor grenser fastsatt i lov og vedtekter og for øvrig ivareta eierinteressene.

Styret har både en rett og en plikt til å forvalte selskapets anliggender. Forelegger styret en sak som hører inn under styrets ansvarsområde for generalforsamlingen, kan general-

⁴⁸ Aksjeselskap med aksjekapital på under tre millioner kroner kan ha styre bestående av én person.

⁴⁹ Jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 6–11.

⁵⁰ Se allmennaksjeloven/aksjeloven § 6–3 (3).

forsamlingen fatte vedtak eller sende saken tilbake uten å ta standpunkt. Styret må sørge for at driften er i tråd med lov og vedtekter, og at beslutningene er forsvarlige ut fra et forretningsmessig synspunkt.

- Å sørge for at virksomheten er forsvarlig organisert. Dette er gjerne oppgaver som i praksis utføres av selskapets administrasjon, men der styret har det overordnede ansvaret. Dette omfatter blant annet at selskapet har kvalifisert personale og klare ansvarslinjer (NOU 1996:3⁵¹).
- Plikt til å fastsette planer og budsjetter for selskapet og retningslinjer for virksomheten. Styret skal holde seg orientert om den økonomiske situasjonen og påse at selskapets virksomhet, regnskap og formuesforvaltning er under betryggende kontroll.
- Styret skal iverksette de undersøkelser som er nødvendige for å utføre sine oppgaver. Det er tilstrekkelig at ett av styremedlemmene krever det for at styret skal iverksette en granskning.
- Å føre tilsyn med hvordan andre organer utfører sine oppgaver. I praksis omfatter dette daglig leder og administrasjonens oppgaver. Styret er overordnet daglig leder og administrasjonen for øvrig og kan, om det ser det nødvendig, gripe inn i den daglige driften både ved instruks og ved å omgjøre vedtak som administrasjonen har fattet.
- Å samtykke til aksjeerverv, tilsette daglig leder og representasjon. Dette er plikter som styret selv må utføre, og som ikke kan delegeres. Tilsvarende spesialregler finnes i andre lover, så som regnskapsloven og ligningsloven.
- Styrer i allmennaksjeselskap skal utarbeide en erklæring om fastsettelse av lønn med mer til daglig leder og andre ansatte i lederstillinger.

Aksjeloven og allmennaksjeloven setter opp regler for hvordan saker skal behandles i styret. Beslutninger tas ved flertall av de styremedlemmer som er til stede på møtet. Det stilles imidlertid krav om at minst halvparten av medlemmene må være til stede for at styret skal være beslutningsdyktig. Det stilles også krav til habilitet med mer,⁵² se om dette i delkapittel 3.5 Skranker for utøvelse av verv i selskapene.

I selskaper hvor de ansatte er representert i styret, skal styret vedta en instruks for styrets arbeid. Denne skal blant annet gi nærmere regler om styrets arbeid og hvilke saker som skal behandles i styret, daglig leders arbeidsoppgaver og plikter overfor styret.

Daglig leder

I utgangspunktet skal alle aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper ha daglig leder. For aksjeselskaper med mindre aksjekapital enn tre millioner kroner kan imidlertid styret bestemme at selskapet ikke skal ha daglig leder. Lovens utgangspunkt er at det er styret som ansetter daglig leder. Det er imidlertid en åpning for at generalforsamlingen eller bedriftsforsamlingen kan gis denne kompetansen. Da må dette i så fall være fastsatt i vedtektene. Myndigheten til å si opp daglig leder ligger til samme organ som ansetter.

Daglig leder har rett og plikt til å stå for den *daglige ledelsen* av selskapet. Dette skal skje i henhold til de pålegg og retningslinjer som styret har gitt. Med rett menes at daglig leder kan

⁵¹ NOU 1996:3 Ny aksjelovgivning, Justis- og politidepartementet, 6. mars 1993

⁵² Se aksjeloven og allmennaksjeloven §§ 6–19 flg.

utøve den daglige ledelsen på egen hånd uten å fremlegge saken for styret. Selv om daglig leder må forholde seg til styrets pålegg, er det begrenset hvor langt styret kan gå i sin instruksmyndighet. Styret kan ikke «umyndiggjøre» daglig leder. Plikten til å stå for den daglige ledelsen innebærer også at dersom daglig leder forelegger saker for styret som hører inn under daglig leders oppgave, kan styret avvise dette.

Spørsmålet er så hva som menes med «daglig ledelse». Loven trekker en grense ved «saker som er av uvanlig art eller har stor betydning» for selskapet. Disse ligger utenfor den daglige leders kompetanse. Hvilke saker dette er snakk om, vil avhenge av hvilket selskap det er tale om. Inngåelse av en avtale som vil få stor og varig betydning for selskapet, vil ligge utenfor daglig leders kompetanseområde, mens mindre avtaler, for eksempel en rammeavtale for innkjøp av kontorrekvisita, vil tilligge daglig leder. Å inngå avtale om sikkerhetsstillelse eller kausjon for tredjeperson vil ligge utenfor daglig leders oppgave. Tilsvarende gjelder større låneopptak eller låneopptak der pengene skal brukes til et formål som ligger utenfor daglig leders kompetanse.

Konsekvensen av grensedragningen mellom hva som ligger innenfor og utenfor daglig leders oppgaver, får betydning både eksternt og internt. En avtale som ligger innenfor daglig leders kompetanse å inngå, vil være bindende for selskapet overfor tredjepart, og internt kan en slik avtale som utgangspunkt ikke brukes til å avsette daglig leder. Dersom daglig leder går utover sin interne kompetanse, blir selskapet bundet av denne, med mindre selskapet kan godtgjøre at avtalemotparten forstod eller burde ha forstått at den interne myndigheten var overskredet, og det ville stride mot redelighet å gjøre kravet gjeldende.

Det foreligger to lovfestede unntak fra hovedregelen om at daglig leders oppgaver ikke omfatter det som er av uvanlig art eller har stor betydning for selskapet. For det første kan styret gi daglig leder fullmakt i det enkelte tilfellet. Det kan imidlertid ikke gis en generalfullmakt – en fullmakt som gjelder generelt. Det vil her være snakk om delegasjon, noe som gjør at styret deler sin myndighet med daglig leder. En slik delegasjon vil imidlertid ikke frata styret ansvaret for utførelsen eller konsekvensene av denne. Daglig leder kan også avgjøre saken dersom saken ikke kan avventes uten særlig ulempe for styret. Styret må i så fall snarest underrettes om saken.

Daglig leder er beskyttet av arbeidsmiljølovens regler, herunder bestemmelsene om at oppsigelse krever saklig grunn. I motsetning til andre arbeidstakere i bedriften har imidlertid daglig leder anledning til å inngå en avtale om at vedkommende fraskriver seg den beskyttelse som lovens stillingsvernsregler gir en arbeidstaker. Vilkåret for at en slik forhåndsavtale skal anses som gyldig, er at daglig leder har frasagt seg sine rettigheter mot rett til etterlønn.⁵³

Revisor

Alle allmennaksjeselskaper og aksjeselskaper må ha revisor. Revisoren velges av generalforsamlingen og har i oppgave å kontrollere selskapet og ledelsens disposisjoner. I tillegg til bestemmelsene i aksjeloven og allmennaksjeloven om revisorer, stilles det opp en rekke regler i revisorloven, blant annet til revisorens uavhengighet og objektivitet.⁵⁴ Revisor skal være uavhengig både av eiere og ledelsen. Godtgjørelse til revisor skal fremkomme i noter i årsregnskapet. Revisor har rett til å delta i generalforsamlingen og plikt til å delta dersom de saker som skal behandles, er av en slik art at det er nødvendig.

⁵³ Se arbeidsmiljøloven § 15–16.

⁵⁴ Lov av 15. januar 1999 nr. 2 om kvalifikasjonskrav mv. for revisorer

Valgkomité

Det finnes ingen reguleringer om valgkomiteer i aksjeloven og allmennaksjeloven, og det er ingen plikt for et selskap til å ha en slik komité.⁵⁵ Selskaper som ønsker å opprette en valgkomité, kan fastsette dette i sine vedtekter.

3.3 Kompetansefordeling mellom de ulike selskapsorganene

Hvilken kompetanse har de ulike organene når det gjelder beslutninger som er sentrale for selskapet? Kompetansefordelingen mellom de ulike organene i saker som er viktige for selskapet, har stor betydning for hvem og hvilke interesser som har kontrollen over selskapet. Jeg vil her ta for meg enkelte viktige saksforhold, nærmere bestemt oppkjøp, nedleggelser og andre store strategiske beslutninger, forhøyelse av aksjekapitalen, kjøp av egne aksjer, utbytte, avtaler mellom aksjonær og selskap og fastsettelse av lønninger og godtgjørelser.

Oppkjøp, nedleggelser og andre store strategiske beslutninger

Der et selskap nedlegges, snakker man i selskapsretten om oppløsning og avvikling. Formelt skjer dette ved at det fattes et vedtak om oppløsning, og når dette er vedtatt, iverksettes prosessen med avvikling av selskapet.⁵⁶ Et selskap kan nedlegges etter krav fra aksjeeierne. En slik beslutning kan treffes av generalforsamlingen med kvalifisert flertall (som for vedtektsendring). Det er ikke gitt noe særskilt krav til når oppløsning kan vedtas. Dette er det opp til aksjeeierne selv å bestemme.⁵⁷ Det er dermed i utgangspunktet ingenting i veien for å nedlegge en virksomhet som går med overskudd. Lovene gir ikke noe klart svar på om et vedtak om oppløsning må forelegges bedriftsforsamlingen for avgjørelse. Bedriftsforsamlingen har som nevnt i delkapittel 3.2 kompetanse til å ta beslutninger i saker om «rasjonalisering eller omlegging av driften som vil medføre større endring eller omdisponering av arbeidsstyrken». En oppløsning av et selskap vil falle inn under en naturlig forståelse av ordlyden. Oppløsning kan imidlertid ikke likestilles med salg eller nedleggelse, og i juridisk teori legges det til grunn at bedriftsforsamlingen ikke har noen myndighet i denne sammenhengen (se Bråthen 1982:220f. og Andenæs 2006:626). Når beslutning om oppløsning er fattet, skal det velges et avviklingsstyre.⁵⁸ Det ordinære styret trer dermed ut av funksjon. Valg til avviklingsstyre foretas av generalforsamlingen eller bedriftsforsamlingen der slik finnes. Bestemmelsene om styret, herunder reglene om ansattes rett til å velge medlemmer av styret, gjelder tilsvarende for avviklingsstyret.

En beslutning om oppløsning kan omgjøres av generalforsamlingen med samme flertall som for beslutningen om oppløsning. Dette forutsetter at det ikke har vært foretatt noen utdeling til aksjonærene utover eventuelt utbytte, og at egenkapitalen minimum er tilsvarende aksjekapitalen. Dersom aksjekapital er høyere enn minimumskapitalen, kan man her sette ned

⁵⁵ Det er gitt særskilte regler om valgkomiteer for finansinstitusjoner.

⁵⁶ Se aksjeloven/allmennaksjeloven kapittel 16.

⁵⁷ I særskilte tilfeller kan en enkelt aksjeeier kreve et selskap oppløst. Dette kan skje der organer i selskapet har misbrukt sin myndighet, og der det foreligger særlig tungtveiende grunner for oppløsning.

⁵⁸ Se allmennaksjeloven § 16–2 (1).

denne tilsvarende egenkapitalen. Er egenkapitalen mindre enn minimum aksjekapital etter loven, må det tilføres kapital slik at aksjekapitalen er inntakt før omgjøring kan besluttes.

Omorganisering av et selskap kan skje på ulike måter. Et selskap kan endre organisasjonsform, for eksempel ved å bli omdannet fra aksjeselskap til allmennaksjeselskap, selskapet kan fusjonere med et annet selskap eller fisjonere (deles opp i to eller flere selskaper). Omdanning fra et aksjeselskap til et allmennaksjeselskap eller omvendt kan skje ved vedtak på generalforsamlingen med kvalifisert flertall. Bedriftsforsamlingen har ingen rolle i denne sammenhengen.

Lovene stiller detaljerte regler til fremgangsmåten i forbindelse med fusjoner, se lovene kapittel 13. Før en fusjon kan finne sted, skal styrene i de fusjonerende selskapene utarbeide en fusjonsplan. På bakgrunn av planen skal styrene i hvert av selskapene utarbeide en rapport om hvilke konsekvenser en fusjon vil få for selskapet. Det skal også utarbeides en sakkyndig redegjørelse for fusjonsplanen. Det er gitt nærmere krav i lovene om hva både fusjonsplanen, styrets rapport og den sakkyndiges rapport skal inneholde. Både fusjonsplanen og styrets rapport skal gjøres kjent for de ansatte i selskapet, og dersom de ansatte ønsker dette, skal det gjennomføres drøfting. Der selskapet har bedriftsforsamling, skal denne ha anledning til å uttale seg, og uttalelsen skal utgjøre en del av sakspapirene i den videre behandlingen av saken. I allmennaksjeselskaper skal både aksjeeierne og Foretaksregisteret ha mottatt fusjonsplanen minst én måned før planen skal behandles på generalforsamlingen. I aksjeselskaper er det tilstrekkelig at planen sendes aksjonærene med to ukers frist, og det stilles ingen krav til innsendelse til Foretaksregisteret før vedtaket er fattet. Selve vedtaket fattes med kvalifisert flertall. Kreditorerne har muligheter til å komme med innsigelser mot fusjonen, og fusjonen kan derfor ikke tre i kraft før denne innsigelsesperioden er over. For fusjon mellom konsernselskaper finnes det egne og noe forenklede regler.⁵⁹

Bestemmelsene om fusjon i aksjeloven/allmennaksjeloven kapittel 13 legger opp til at bedriftsforsamlingen kun har en rådgivende funksjon i disse sakene. En fusjon vil etter omstendighetene også kunne omfattes av den bestemmelsen som regulerer bedriftsforsamlingens oppgaver, se allmennaksjeloven § 6–37 og ovenfor i delkapittel 3.2. Forarbeidene til den tidligere aksjeloven av 1976 gikk i retning av at bedriftsforsamlingen også hadde vedtakskompetanse ved fusjoner dersom konsekvensene av disse ville være slik at forholdet måtte anses å innebære investering av betydelig omfang eller rasjonalisering/omlegging av driften av betydning for sysselsettingen. Det er imidlertid uklart hva som er regelen etter gjeldende aksjelov og allmennaksjelov (Andenæs 2006:588).

Fisjoner er regulert i aksjeloven og allmennaksjeloven kapittel 14. I likhet med fusjoner skal det utarbeides en plan for fisjonen, en rapport av styret og en sakkyndig rapport. Reglene for ansattes og bedriftsforsamlingens innflytelse er sammenfallende. Også fisjoner krever at vedtaket fattes med kvalifisert flertall.

Forhøyelse av aksjekapitalen – aksjeemisjon

En forhøyelse av aksjekapitalen i et selskap kan finansieres på to ulike måter – enten ved fondsemisjon eller ved nyemisjon.⁶⁰ Begge alternativene forutsetter vedtaksendringer, noe som innebærer at det må være et kvalifisert flertall blant aksjeeierne for å vedta emisjon. Ved fonds-

⁵⁹ Se aksjeloven/allmennaksjeloven § 13–24.

⁶⁰ Det kan også tenkes at kapitalforhøyelsen skjer ved opptak av et konvertibelt lån, dvs. at långiveren gis rett til å kreve ombytting med aksjer i selskapet eller ved «warrants», dvs. rett til tegning av aksjer.

emisjon skjer kapitalforhøyelsen regnskapsmessig ved at selskapets egenkapital belastes. Dette har ingen annen betydning enn at grensen for midler som kan deles ut eller lånes ut, endres. Ved nyemisjon finansieres kapitalforhøyelsen ved at det skytes inn nye penger i selskapet.

I aksjeselskaper kan kun aksjeeiere eller bestemte navngitte personer innbys til å tegne nye aksjer.⁶¹ Det er kun i allmennaksjeselskaper at aksjeinnbydelsen kan rettes til allmennheten (offentlig emisjon). Aksjeeiere eller andre som skal ha rett til å tegne aksjer, skal få beskjed om dette skriftlig.⁶² Dette gjelder likevel ikke der aksjene tegnes i generalforsamlingen hvor kapitalforhøyelsen besluttet. I slike tilfeller vil det fremgå av de sakspapirer som aksjeeierne har fått tilsendt på forhånd, at denne saken skal behandles.

Aksjeeierne har fortrinnsrett til de nye aksjene i samme forhold som de fra før av eier aksjer.⁶³ Dersom enkelte aksjonærer ikke benytter seg av fortrinnsretten, har andre aksjonærer som ønsker å tegne en større andel, rett til å tegne resterende aksjer. Blir det minstebeløpet som er fastsatt av generalforsamlingen, ikke tegnet innen fristens utløp, faller kapitalforhøyelsen bort. Det samme gjelder dersom selskapet ikke har meldt kapitalforhøyelsen til Foretaksregisteret innen tre måneder etter tegningsfristens utløp. Tegningen av aksjene er da ikke lenger bindende.⁶⁴

En beslutning om kapitalforhøyelse vedtas av generalforsamlingen og forutsetter at det fremsettes et forslag fra styret.⁶⁵ Innholdet i styrets forslag er i utgangspunktet ikke bindende for generalforsamlingen. Ett unntak gjelder imidlertid: Generalforsamlingen kan ikke vedta å fravike aksjeeiernes fortrinnsrett til nytegning i større grad enn det forslaget omfatter, med mindre de aksjeeierne som får dårligere rettigheter, samtykker.

Kjøp av egne aksjer

I aksjeloven og allmennaksjeloven §§ 9–2 flg. finnes regler om et selskaps adgang til å erverve egne aksjer. Selskapet kan erverve egne aksjer så lenge aksjene ikke samlet utgjør mer enn 10 prosent av selskapets aksjekapital.⁶⁶ For selskaper med lav aksjekapital vil adgangen til å erverve egne aksjer dessuten begrenses av at erverv av aksjer ikke er tillatt dersom dette medfører at aksjekapitalen fratrullet aksjenes pålydende blir mindre enn minste tillatte aksjekapital. Ved beregning av hvor mye aksjer selskapet eier, skal en inkludere aksjer som selskapet har pant i, aksjer kjøpt av andre, men for selskapets regning, og aksjer som datterselskaper eier eller har pant i. Sistnevnte innebærer altså at det er en begrensning for hvor mange aksjer et datterselskap kan eie i et morselskap.⁶⁷

⁶¹ Se aksjeloven § 10–1.

⁶² Jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 10–1 (3).

⁶³ Jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 10–4 (1).

⁶⁴ Jf. aksjeloven/allmennaksjeloven § 10–9 (3).

⁶⁵ Generalforsamlingen kan med kvalifisert flertall gi styret fullmakt til å forhøye aksjekapitalen ved nytegning av aksjer etter reglene i aksjeloven/allmennaksjeloven §§ 10–14 flg.

⁶⁶ Dette gjelder likevel ikke ved såkalt amortisasjon, dvs. at det i vedtektene inntas bestemmelser om innløsning av aksjer ved nedsettelse av aksjekapitalen, se aksjeloven/allmennaksjeloven § 12–7. Det er også et unntak for aksjer som er ervervet ved gave, tvangsinn drivelse, innløsning, eller der ervervet skriver seg fra overtakelse av et annet selskap ved fusjon eller lignende, se aksjeloven/allmennaksjeloven § 9–5. I slike tilfeller må imidlertid aksjer som overstiger tiprosentgrensen, selges så snart som mulig og senest innen to år.

⁶⁷ Se aksjeloven/allmennaksjeloven § 9–8.

Det er kun generalforsamlingen som har kompetanse til å godkjenne erverv av egne aksjer. Formelt skjer dette ved at generalforsamlingen gir styret fullmakt til å kjøpe aksjer. Et slikt vedtak krever kvalifisert flertall, det vil si at minst to tredeler av de som er til stede på generalforsamlingen (samt to tredeler av aksjekapitalen), stemmer for. Fullmakten skal for øvrig angi på hvilke måter kjøp kan skje, herunder i hvilket tidsrom og for hvilken pris. Før et kjøp kan foretas, skal en melding om dette være registrert i Foretaksregisteret.

I aksjeloven/allmennaksjeloven § 8–10 settes det ned et forbud mot å gi lån eller på annen måte stille midler til rådighet for andre i forbindelse med kjøp av aksjer i selskapet. Formålet er å hindre tapping av selskapsformuen til skade for aksjonærene og kreditorene. Det kan tenkes en situasjon der en vil forhindre et fiendtlig oppkjøp ved å gi lån til andre for å kjøpe aksjer i selskapet. De nye aksjonærene vil dermed ikke betale inn ny kapital til selskapet, men finansiere oppkjøpet på selskapets egne midler. Ved slike disposisjoner risikerer en at aksjekapitalen går tapt dersom det kravet selskapet stiller mot de nye aksjonærene som følge av lånet, ikke kan innføres. Forbudet beskytter også mot at en oppkjøper får lån for å kjøpe seg kontroll i selskapet, for så å likvidere det for å ta ut en gevinst. Dette vil skade ikke bare kreditorer og andre aksjonærer, men også ansatte og lokalsamfunnet (Giertsen 1996:25 flg.).

Aksjeloven/allmennaksjeloven regulerer det forhold hvor selskaper har ervervet aksjer i strid med bestemmelsene i §§ 9–2 til 9–5. Hvilke følger dette har, vil avhenge av hva den andre avtaleparten visste om på ervervstidspunktet. Dersom den andre parten innså, eller burde ha innsett, at selskapet handlet i strid med reglene, er avtalen ugyldig. I andre tilfeller vil avtalen være gyldig, men de aksjer som er ervervet, må snarest mulig, og senest innen tre måneder, selges eller slettes ved en nedsetting av aksjekapitalen. Der aksjen ikke kan selges uten tap for selskapet, skal de som ervervet aksjene (normalt styret), overta aksjene på samme vilkår som selskapet. Dette gjelder likevel ikke styremedlemmer som stemte imot ervervet, eller som ikke kjente til eller burde ha kjent til det ulovlige aksjeervervet.

Utbytte

I aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er det begrensninger for hvor stor del av egenkapitalen som kan tilbakeføres til eierne i form av utbytte. Bakgrunnen er at selskapets kreditorer kun kan kreve sine utlegg dekket av selskapets formue, og ikke av den enkelte aksjeeiers formue. Det er dermed viktig at det til enhver tid eksisterer en viss sikkerhet for kreditorene i form av en viss egenkapital.

I selskapsretten skilles det mellom bundet og fri egenkapital. Den bundne egenkapitalen består i hovedsak av aksjekapitalen. Egenkapital som kan utdeles i henhold til bestemmelsene om utbytte, anses som fri. Hvilke grenser som her settes, fremgår av aksjeloven og allmennaksjeloven § 8–1. Skillet er viktig for å avgjøre hvilke transaksjoner selskapet kan gjøre. Utbytte, konsernbidrag, gaver, lån og sikkerhetsstillelse for andre, kjøp av/pantsetting av egne aksjer og kapitalnedsettelse er avhengig av at selskapet har fri aksjekapital. I tillegg til reglene om bundet egenkapital er adgangen til å utdele utbytte dessuten begrenset av en forsiktighetsregel – selskapet kan ikke dele ut mer enn det som er forenelig med forsiktig og god forretningsskikk.

Til tross for at den bundne egenkapitalen skal være en sikring for selskapets kreditorer, er det ingen plikt til å ha denne egenkapitalen stående ubrukt på en konto. Den bundne egenkapitalen kan benyttes til investeringer og drift av selskapet. Den kan derfor ikke anses som en garanti for kreditorene for å få dekket sine krav.

Forutsatt at selskapet har fri egenkapital – hvem kan bestemme om utbytte skal deles ut? Dette er regulert i aksjeloven og allmennaksjeloven § 8–2. Hovedregelen for både aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er at det er generalforsamlingen som vedtar utbytte. Dette skjer etter forslag fra styret. Generalforsamlingen kan ikke utdele utbytte dersom et slikt forslag ikke foreligger, og kan heller ikke beslutte å dele ut et høyere utbytte enn det styret foreslår. Bakgrunnen for dette er at styret som forvalter av selskapet, har ansvar for å forhindre at selskapet tømmes for verdier. Av dette følger det at generalforsamlingen kan beslutte å dele ut et lavere utbytte enn det styret foreslår. Styret kan også endre sitt forslag under behandlingen av saken. I allmennaksjeloven § 8–2 heter det at kompetansen til å utdele utbytte kan overføres til bedriftsforsamlingen der dette er fastsatt i vedtektene. Forutsetningen er imidlertid at generalforsamlingen har fastsatt årsregnskap og årsberetning. Selv om en tilsvarende formulering ikke finnes i aksjeloven, vil det samme gjelde for aksjeselskap, se aksjeloven § 6–35. Bedriftsforsamlingen kan, med bindende virkning for generalforsamlingen, fastsette lavere utbytte enn det styret foreslår. En særregel for statsaksjeselskaper⁶⁸ finnes i aksjeloven § 20–4. I slike selskaper er ikke generalforsamlingen bundet av verken styret eller bedriftsforsamlingen.

Utdeling fra et selskap som er en del av et konsern, kan skje gjennom konsernbidrag. Dette er en ordning som er friere enn utbyttereglene, og dessuten har skattemessige fordeler. Utdeling av konsernbidrag gjør det mulig å fordele overskudd og underskudd jevnt på alle selskapene i konsernet og gjør at konsernet kan bruke midlene der behovet er størst.

I stedet for at utbyttet utdeles til aksjonærene, kan generalforsamlingen vedta at utbyttet skal reinvesteres i selskapet, ved at det tilføres egenkapitalen (eventuelt aksjekapitalen gjennom kapitalforhøyelse).

Inngåelse av avtaler mellom aksjonær og selskap

En avtale mellom selskapet og en aksjeeier, en aksjeeiers morselskap, et styremedlem eller daglig ledelse er i enkelte tilfeller ikke bindende for selskapet uten at avtalen godkjennes av generalforsamlingen. Dette gjelder avtaler hvor selskapets ytelse har en virkelig verdi som i aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper utgjør over henholdsvis en tidel og en tjuedel av aksjekapitalen på tidspunktet for ervervet eller avhendelsen.

Begrensningen gjelder imidlertid ikke avtaler som inngås i forbindelse med overføring av eiendeler som del av tingsinnskudd, lønn til daglig leder eller avtaler som inngås som ledd i selskapets vanlige virksomhet, og som inngås på ordinære vilkår. Disse siste avtalene kan også omfatte driftsrelaterte avtaler, som for eksempel leie av lokaler med videre, i tillegg til avtaler innenfor selskapets kjernevirksomhet.

For aksjeselskaper gjelder også et unntak for avtaler der selskapets ytelse har en virkelig verdi som utgjør mindre enn 50 000 kroner, og som er godkjent av styret. Styret skal utarbeide en redegjørelse som skal inneholde en erklæring om at det er rimelig samsvar mellom verdien av det vederlaget selskapet skal yte, og verdien av det vederlaget selskapet skal motta. Redegjørelsen skal vedlegges innkallingen til generalforsamlingen, og den skal uten opphold meldes til Foretaksregisteret.

⁶⁸ Selskaper der staten eier alle aksjer

Lønninger/godtgjørelser

Styret er normalt ansvarlig for å ansette og eventuelt si opp daglig leder. I dette ligger det også at styret er det organ som inngår avtale med daglig leder om avlønning. Dersom kompetansen til å ansette daglig leder er overført til bedriftsforsamlingen, vil denne også ha ansvaret for lønnsfastsetting. For andre ledende stillinger i administrasjonen vil det enten være daglig leder eller styret som har kompetanse til å fremforhandle lønn. Hvor kompetansen ligger, vil avhenge av hvilke instruksjoner styret har gitt. Styret kan også instruere daglig leder slik at den må fastsette lønn innenfor nærmere gitte retningslinjer. Hvem som skal regnes som ledende ansatte, må defineres av det enkelte selskap.

Aksjelovgivningen har ingen bestemmelser når det gjelder lønnens størrelse eller hvilke elementer den skal bestå av. Det er heller ikke noe forbud mot at godtgjørelsen delvis kan bestå av opsjoner. EU-kommisjonen har imidlertid utarbeidet en anbefaling om lederlønninger.⁶⁹ Med bakgrunn i denne har vi også i Norge fått bestemmelser som har som formål å legge større vekt på lederlønnspolitikken.

Slike bestemmelser finnes for det første i regnskapsloven⁷⁰ som krever at det i en note til regnskapet gis opplysninger om samlet godtgjørelse til daglig leder og medlemmer av styre og bedriftsforsamling. I tillegg skal det opplyses om avtalte etterlønnssavtaler, opsjoner med mer. Dette vil i hovedsak omfatte allmennaksjeselskaper. Loven setter opp detaljerte regler for hvilke opplysninger som skal gis om godtgjørelse, aksjer, opsjonsprogrammer, pensjonsavtaler med mer.

For det andre ble det i 2006 gitt særlige regler for allmennaksjeselskaper på dette området. Styrene i allmennaksjeselskaper har plikt til å utarbeide en erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse til daglig leder og andre ledende ansatte.⁷¹ Erklæringen skal omfatte lønn, naturalytelser, bonus, aksjer, opsjoner med mer, pensjonsordninger, etterlønnssordninger og alle ytelser som kommer i tillegg til basislønnen (variable ytelser). Som en del av erklæringen skal det også gis retningslinjer for hvordan disse ytelsene skal fastsettes. Retningslinjene skal forelegges, men ikke vedtas av generalforsamlingen.⁷² Dette innebærer ikke at styret er forpliktet til å overholde disse retningslinjene, men at avvik må protokolleres (Woxholth 2007:173). Den delen av retningslinjene som omhandler opsjonsordninger med videre, må imidlertid godkjennes av generalforsamlingen. Dette innebærer at styret ikke kan gå ut over retningslinjene.

Styremedlemmenes godtgjørelse fastsettes av generalforsamlingene. Dette gjelder ikke i selskaper med bedriftsforsamling. Da er det denne som fastsetter godtgjørelsen.⁷³ Generalforsamlingen fastsetter da en eventuell godtgjørelse til bedriftsforsamlingens medlemmer. Det er ikke uvanlig at styremedlemmer har andre fordeler av styreverv enn den godtgjørelsen som gis av selskapet. En advokat kan for eksempel være styremedlem for dermed å sikre advokatfirmaet oppdrag. Lovgivningen forhindrer ikke at styremedlemmene tar på seg oppdrag for selskapet i tillegg til styrevervet, men dette kan være betenkelig blant annet ut fra hensyn til styremedlemmenes uavhengighet. Det kan være vanskelig å være med å ta stilling til saker der faktagrunnlaget er basert på sidetjenester som styremedlemmet eller dets selskap har gjort. På

⁶⁹ Kommisjonsrekommendasjon 2004/913/EF av 14. desember 2004

⁷⁰ §§ 7–31 og 7–31b

⁷¹ Se allmennaksjeloven § 6–16a.

⁷² Se allmennaksjeloven § 5–16 (3).

⁷³ Se aksjeloven/allmennaksjeloven § 6–10.

denne bakgrunnen har blant annet Advokatforeningen utarbeidet retningslinjer for advokaters styreverv i klientselskaper.

Opplysninger om selskapets godtgjørelse til styret skal opplyses om i noter til årsregnskapet.⁷⁴ Styrets godtgjørelse er lønnsinntekt og skal normalt innberettes på samme måte som for de ansatte.

3.4 Ansattes medbestemmelsesrett

Regler om ansattes rett til medbestemmelse har vært en del av norsk lovgivning siden begynnelsen av 1970-tallet. I 1980 ble retten til medbestemmelse også del av Grunnloven. Bestemmelser om medbestemmelse finnes både i arbeidsmiljøloven, selskapslovgivningen og i tariffavtaler. I dette avsnittet vil reguleringer i aksjeloven og allmennaksjeloven bli gjennomgått.⁷⁵

I aksjeloven og allmennaksjeloven finnes det bestemmelser som sikrer ansattes medbestemmelsesrett både i selskapets styre og bedriftsforsamlingen. Hvilken rett de ansatte har til representasjon i disse organene, er også kort redegjort for i punkt 3.2 og 3.3. Aksjeloven og allmennaksjeloven har også særskilte regler om medbestemmelse i konsernforhold.⁷⁶

Rett til representasjon i selskapets styre gjelder for alle selskaper der det er 30 eller flere ansatte. Hvor mange styremedlemmer som skal velges av og blant de ansatte, avhenger av selskapets størrelse. Hvordan antall ansatte skal beregnes, er detaljert regulert i representasjonsforskriften.⁷⁷ Regelverket er imidlertid lagt opp slik at det aldri vil være kun én ansatterepresentant i styret, men minimum to (ett medlem og én observatør). Det er videre verdt å merke seg at rett til representasjon i styre forutsetter at de ansatte *krever* dette. Selskapet har ikke noen plikt til å sørge for at det velges ansatterepresentanter hvor et slikt krav ikke er fremsatt.

Er det over 200 ansatte i selskapet, skal det opprettes en bedriftsforsamling. De ansatte og selskapet kan imidlertid avtale at selskapet ikke skal ha bedriftsforsamling. I slike tilfeller gis de ansatte en utvidet styrerepresentasjon. Styrerepresentasjon i selskaper med over 200 ansatte er, i motsetning til styrerepresentasjon i mindre selskaper, obligatorisk. Det er altså ikke noe vilkår at de ansatte krever rett til å sitte i styret.

I aksjeloven og allmennaksjeloven åpnes det for at det kan gis bestemmelser som gjør unntak fra retten til ansatterepresentasjon. En slik unntaksmulighet er gitt i representasjonsforskriften § 5. I selskaper der aksjelovens og allmennaksjelovens regler om representasjon for de ansatte vil medføre vesentlige ulemper, eller der det vil innebære en uhensiktsmessig gjennomføring av medbestemmelsesretten, kan Bedriftsdemokratismåten gjøre unntak fra loven. I avgjørelsen kan blant annet følgende momenter vektlegges:

- om styrets sammensetning i henhold til stiftelsesvilkår, vedtekter eller avtaler beror på forholdet mellom ulike aksjonærgrupper

⁷⁴ Regnskapsloven §§ 7–31b og 7–32

⁷⁵ Reguleringer for andre selskapsformer gjennomgås ikke, herunder regelverket knyttet til europeiske selskaper. Jeg vil heller ikke berøre regelverket som springer ut av EU-direktiv 2002/14/EF om informasjon og konsultasjon av arbeidstakere og direktiv 2005/56/EF om fusjoner over landegrensene av selskap med begrenset ansvar, artikkel 16 om arbeidstakeres innflytelse.

⁷⁶ Ansatte som eier aksjer i et selskap, vil ha anledning til å møte og stemme på generalforsamlingen, men dette er som aksjeeier og ikke som ansatt. Det gjelder derfor ingen særskilte regler i denne sammenhengen.

⁷⁷ Forskrift 18. desember 1998 nr. 1205 om ansattes rett til representasjon i aksjeselskapers og allmennaksjeselskapers styre og bedriftsforsamling m.v.

- om selskapet har få aksjonærer
- om selskapet står i et slikt forhold til ett eller flere andre selskaper at den ordning som følger av loven eller forskriftene, ikke er formålstjenlig
- om selskapets virksomhet er forlegging av bøker, tidsskrifter eller ukeblader eller utgivelse av andre publikasjoner med kulturelt, politisk, ideelt eller livssynsmessig formål

Bedriftsdemokratinemnda er oppnevnt av regjeringen og består av sju medlemmer, hvorav to medlemmer er oppnevnt av arbeidsgiverorganisasjoner og to av arbeidstakerorganisasjoner. De øvrige medlemmene, inkludert nemndas leder, skal være nøytrale. Nemnda behandler både søknader om unntak fra reglene og klager i forbindelse med valg av ansattrepresentanter og fungerer dessuten som voldgiftsrett i enkelte avgjørelser. Nemndas vedtak kan ikke påklages og er i utgangspunktet endelig. Regjeringen kan likevel i enkelte saker ha anledning til å omgjøre vedtak. Vedtak kan også prøves for domstolene.

Ved valg av ansattrepresentanter til styrer i allmennaksjeselskaper settes det ikke samme krav til kjønnsrepresentasjon som ved valg av de øvrige medlemmene. Det er tilstrekkelig at begge kjønn er representert, men der ansatte har krav på flere enn to representanter, er det ikke gitt noe nærmere krav til hvor stor representasjonen av hvert kjønn må være. Det er dessuten gitt et unntak der det ene kjønn utgjør mindre enn 20 prosent av de ansatte. I slike tilfeller er det ikke noe krav til representasjon av begge kjønn.

Dualistisk eller monistisk system

Hvilken medbestemmelse de ansattes representanter har i praksis, vil avhenge av selskapsstrukturen. Hvordan reglene for organisering av selskaper er bygget opp, varierer mellom de ulike landene. Modellene deles som regel inn i to kategorier: *monistiske system* og *dualistiske system*. Enkelte land har imidlertid modeller som er en kombinasjon av disse systemene. Avgjørende for om et lands selskapslovgivning faller inn under den ene eller den andre kategorien, er hvor mange selskapsorganer som finnes ut over generalforsamlingen – om dette er ett eller to. Monistiske system med bare ett organ finnes i land som Sverige, Storbritannia, Irland, Belgia, Italia, Spania, Luxembourg og de baltiske statene, mens Tyskland, Østerrike, Nederland, Polen, Ungarn, Slovakia og Slovenia har dualistiske system. Norge har, sammen med Finland og Frankrike, en kombinasjon av disse (SOU 2006:97⁷⁸). Bakgrunnen for at Norge anses å ha en kombinasjon av disse to modellene, er at det i selskaper med færre enn 200 ansatte som regel kun er ett selskapsorgan i tillegg til generalforsamlingen, nemlig styret. I selskaper med flere enn 200 ansatte er organisasjonsformen ofte dualistisk ved at det i tillegg til styret finnes en bedriftsforsamling.

Ansattes rett til representasjon i konsern

Både aksjeloven og allmennaksjeloven har egne regler om ansattes rett til representasjon i konsern. Konsernrepresentasjon kommer i tillegg til den retten til representasjon som de ansatte har i de enkelte selskapene. Dette er imidlertid ikke en rett som automatisk trer inn ved et visst

⁷⁸ Statens Offentliga Utredningar SOU 2006:97 Arbetstagares medverkan vid gränsöverskridande fusioner, Näringsdepartementet

antall ansatte i bedriften. Dersom konsernet eller de ansatte ønsker slik medbestemmelsesrett, må det fremmes en søknad for Bedriftsdemokratinemnda.⁷⁹

Representasjon i konsernet vil normalt innebære representasjon i morselskapets styre eller i morselskapets bedriftsforsamling. En søknad fra de ansatte må komme fra fagforeninger som omfatter to tredeler av de ansatte i konsernet, eller fra et flertall av de ansatte i konsernet.

Bakgrunnen for at det gis en åpning for representasjon i morselskapets styre, er at dette styret ofte fatter avgjørelser som får konsekvenser for datterselskapene. De ansatte i datterselskapene har dermed en interesse av å være representert i det organet som treffer beslutninger av betydning for deres eget selskap.

Konsernbegrepet kan være ulikt avgrenset alt etter hvilken lov det brukes i. Hva som menes med et konsern i denne sammenhengen, er nærmere definert i aksjeloven og allmennaksjeloven § 1–3. Vilåret for at selskaper defineres som å utgjøre et konsern, er at det finnes et morselskap og ett eller flere datterselskaper, og at morselskapet gjennom aksjeeie eller avtale har *bestemmende innflytelse* over et annet selskap. I tillegg heter det at et selskap alltid skal regnes som å ha bestemmende innflytelse dersom det eier aksjer som representerer et flertall av stemmene i datterselskapet, eller dersom det har rett til å velge eller å avsette et flertall av styremedlemmene i det andre selskapet. I vurderingen av om det er snakk om et stemmeflertall eller rett til å velge/avsette et flertall av styremedlemmene, skal også rettigheter som tilligger andre datterselskaper, regnes med.

Bestemmelsene om ansattes rett til representasjon gjelder også for selskaper som er knyttet sammen gjennom eierinteresser eller felles ledelse, men som faller utenfor konserndefinisjonen.

Ved beregning av ansattes representasjonsrett i morselskapet regner en med alle ansatte i mor- og datterselskap. En kan derfor få en situasjon hvor selskapene hver for seg har for få ansatte til å komme inn under reglene om ansattes representasjon, men samlet sett kan søke om representasjon.

I større konserner vil en ofte se at morselskap og datterselskap er etablert i ulike land. Spørsmålet er da om de norske reglene om ansattes representasjonsrett kommer til anvendelse. Siden det er snakk om representasjon i morselskapets styre, er det avgjørende hvor dette selskapet er etablert. Er dette et norsk selskap, vil det følge norsk lovgivning, og de ansatte kan søke om konsernrepresentasjon. I denne sammenhengen kan også de ansatte i datterselskaper som ikke er norske, regnes med, både når en vurderer om selskapet skal ha ansatte representert i styret, og fra hvilken krets disse skal velges. Det er Bedriftsdemokratinemnda som tar stilling til dette. Det har vært hevdet at nemnda i liten grad tar med utenlandske datterselskaper (Aarbakke mfl. 2004:471). Avgjørelser fra nemnda viser imidlertid at det er relativt vanlig å omfatte nordiske selskaper (Lyngtveit 2006:13). Bedriftsdemokratinemnda kan bestemme at kun enkelte deler av konsernet skal regnes med. Dette kan for eksempel være hensiktsmessig dersom selskapet består av mange ulike selskaper som driver med helt forskjellige ting. Da kan det være naturlig å avgrense konsernrepresentasjonen til selskaper som har en felles plattform når det gjelder produksjon med mer. At Bedriftsdemokratinemnda behandler søknaden, gjør at en kan få vedtak som i større grad er tilpasset de faktiske forholdene, enn om retten hadde vært automatisk ut fra lovens reguleringer.

Dersom morselskapet er utenlandsk, vil retten til representasjon følge selskapsretten i det landet hvor morselskapet er etablert, og de norske datterselskapene kan i slike tilfeller ikke påberope seg norske regler for å få rett til å sitte i morselskapets styre.

⁷⁹ Se aksjeloven/allmennaksjeloven §§ 6–5 og 6–35.

3.5 Skranker for utøvelse av verv i selskapene

Hvilke skranker finnes for utøvelsen av verv i selskapet? Både styremedlemmer, aksjonærer, medlemmer i bedriftsforsamlingen og daglig leder påvirker gjennom sine beslutninger hvordan selskapet drives. Hvilke hensyn kan de enkelte medlemmer av disse organene ta som grunnlag for sine beslutninger? Kan for eksempel styremedlemmer som velges av de ansatte, vektlegge hensynet til de ansatte i sitt standpunkt for en sak?

Daglig leder skal utøve sine oppgaver i tråd med de pålegg og retningslinjer som gis av selskapets styre, og innenfor de begrensningene vedtektene fastlegger. Dette innebærer at daglig leder ikke har lov til å ta andre hensyn så lenge disse kommer i konflikt med disse skrankene. Daglig leder vil for øvrig ha plikt til å drive virksomheten i tråd med gjeldende lover. Det kan tenkes at pålegg fra styret vil komme i strid med lovbestemmelser. Daglig leder vil da ikke kunne etterkomme styrets pålegg, men må melde fra til styret om beslutningen. Styret må ta stilling til hvordan de skal behandle saken videre, og hvilke konsekvenser dette skal få for daglig leders stilling. Dersom styrets pålegg ikke er lovstridig, men er i strid med det daglig leder mener er riktig for selskapet, vil daglig leder enten måtte følge styrets pålegg eller trekke seg fra jobben.

Styrets rammer for utøvelse av sine oppgaver er fastsatt gjennom lov, vedtekter og eventuelle instruksjoner av generalforsamling eller bedriftsforsamling. Det enkelte styremedlem vil også være bundet av andre skranker ved utførelse av sitt verv. Beslutningene som styret tar, må være i samsvar med eierinteressen eller selskapsinteressen. Det stilles med andre ord et forretningsmessig forsvarlighetskrav til de avgjørelser som tas (Woxholth 2004:167). Selskapsinteressen kan ses på som et uttrykk for at de avgjørelser som tas, skal sikre at aksjeeierne får størst mulig avkastning på den kapitalen de har skutt inn i selskapet. Hva som nærmere ligger i dette, vil avhenge av det enkelte selskap og den enkelte sak. Spørsmålet er også om andre hensyn kan inngå som en del av selskapsinteressen. Det kan tenkes en situasjon der ulike aksjonærgrupper har ulike mål med sine investeringer, for eksempel der en gruppes investering kan ses på som kortvarig og med et formål om en rask avkastning av kapitalen, mens en annen gruppe kan bestå av de opprinnelige gründerne som har mer langsiktige interesser i selskapet. Ifølge Aarbakke mfl. (2004:494) må styret trolig som et alminnelig utgangspunkt legge vekt på å forvalte selskapet ut fra den langsiktige investors interesse, med mindre generalforsamlingen har gitt uttrykk for noe annet. Her vil det imidlertid fort kunne være delte meninger om hvilke beslutninger som tjener selskapet best, og i den grad styret ikke fatter vedtak som må anses å falle inn under reglene om myndighetsmisbruk, kan de ikke lastes for å ha fattet et vedtak som senere skulle vise seg å være feil sett i forhold til selskapsinteressen. Det avgjørende må være hvorvidt styret på beslutningstidspunktet foretok en forsvarlig vurdering basert på selskapets interesser. Hvorvidt andre interesser enn de rene selskapsinteressene kan vektlegges, er et sentralt diskusjonstema i corporate governance-debatten. Kan styret i sine beslutninger vektlegge interesser til andre enn selskapets eiere?⁸⁰ Synspunktene på dette er gjerne ulike i USA og i Europa, der det i sistnevnte område er en større aksept for å vektlegge andre hensyn. Ofte vil imidlertid disse utenforliggende hensynene være sammenfallende med selskapsinteressen, da det vil tjene selskapets langsiktige interesser å bruke ressurser for å tilgodese de ansatte, samfunnsinteressene med videre. (Aarbakke mfl. 2004:495).

I enkelte saker kan det oppstå spørsmål om styremedlemmets habilitet. Aksjeloven fastlegger at et styremedlem ikke kan «delta i behandlingen eller avgjørelsen av spørsmål som

⁸⁰ Lovgivningen fastlegger at styret i enkelte situasjoner skal vektlegge hensynet til kreditorene.

har slik særlig betydning for egen del eller for noen nærstående at medlemmet må anses for å ha fremtredende personlig eller økonomisk særinteresse i saken». Det er altså graden av interessekonflikt som er avgjørende for om det foreligger inhabilitet. At styremedlemmet i seg selv representerer en interesse, er ikke avgjørende for om det foreligger inhabilitet. Et styremedlem som er valgt for å representere selskapets ansatte, kreditorer eller det offentlige, blir ifølge lovens forarbeider ikke automatisk inhabil selv om hun representerer en interesse som i den aktuelle saken er i strid med selskapets interesse. Som et eksempel på dette nevnes styremedlemmer valgt av og blant de ansatte – dette medlemmet blir ikke inhabil selv om saken som behandles, gjelder de ansattes forhold. Kun der medlemmets særinteresse er i strid med selskapets interesse, er vedkommende inhabil.

Bedriftsforsamlingen er ikke undergitt noen instruksjonsmyndighet fra generalforsamlingen når det gjelder beslutninger i henhold til allmennaksjeloven § 6–37 (4). Dette innebærer at selv om de enkelte medlemmene er valgt inn for å fronte særskilte interesser, er de ikke forpliktet til å stemme i henhold til disse interessene i sitt verv. Bedriftsforsamlingen skal, i likhet med styret, ivareta selskapets interesse (Bråthen 1982:79) og kan også bli holdt ansvarlig dersom grensene til myndighetsmisbruk overskrides. Habilitetsreglene gjelder også for bedriftsforsamlingens medlemmer, noe som innebærer at medlemmene ikke kan vektlegge personlige interesser i utøvelsen av sine verv. Dette forhindrer imidlertid ikke at de representantene som er valgt av de ansatte, vektlegger hensynet til de ansatte som gruppe.

Generalforsamlingen – i form av den enkelte aksjeeier – står fritt når det gjelder hvilke hensyn som kan vektlegges i en beslutning. En aksjeeier kan dermed fritt stemme for et forslag som fremmer egne interesser og ikke nødvendigvis selskapets interesse, med mindre loven ikke gjør særskilt unntak fra dette. Generalforsamlingen som sådan må imidlertid forholde seg til de skranker som loven setter når det gjelder hvilke vedtak som kan fattes med mer, se punkt 3.2.

3.6 Konsekvenser av brudd på aksjelovgivningen

Myndighetsmisbruk

Det finnes to bestemmelser i aksjeloven/allmennaksjeloven som rammer de såkalte myndighetsmisbrukene. § 5–21 retter seg mot vedtak fattet av generalforsamlingen, mens § 6–28 retter seg mot handlinger som styret eller daglig leder foretar seg. Begge bestemmelsene gjelder vedtak eller handlinger som er egnet til å gi visse aksjeeiere eller andre en urimelig fordel på bekostning av andre aksjeeiere eller selskapet. Slike vedtak vil kunne kjennes ugyldige (se nedenfor) og kan gi grunnlag for erstatning. Bestemmelsene kan ses på som et vern for minoritetene mot urimelige flertallsvedtak og supplerer dermed de øvrige bestemmelser om minoritetsrettigheter. Der myndighetsmisbruket utøves av styret eller daglig leder, kan en tidel av aksjonærene kreve at det innkalles til ekstraordinær generalforsamling og prøve å få omgjort vedtaket, eventuelt kaste styret.

Ingen beslutning som gir flertallet en fordel på bekostning av mindretallet, vil rammes. Det er et vilkår at fordelen er urimelig. Formålet er å ramme de vedtak som ikke har et saklig og forsvarlig grunnlag i selskapets eller aksjeeierfellesskapets interesse (Aarbakke mfl. 2004:404). Hvorvidt noe skal anses som urimelig, beror på en helhetsvurdering der formål, omfang, selskapets stilling og omstendighetene for øvrig virker inn. Det er for så vidt uavhengig om beslutningen ligger utenfor eller innenfor vedtektenes område. Et eksempel på at aksjeeiere

får en urimelig fordel på bekostning av selskapet, kan være et vedtak om at enkelte aksjeeiere skal få en ytelse fra selskapet, for eksempel i form av lån på gunstige betingelser eller at majoritetsaksjeeierens datter får en gunstig leieavtale til en forretningseiendom selskapet leier ut.

I situasjoner der uenigheten knytter seg til valg av strategier for selskapet, vil det være mindre aktuelt å vurdere det som at flertallet har fått urimelige fordeler. Et eksempel fra rettspraksis er en høyesterettsdom fra 1999 der retten blant annet måtte ta stilling til om et vedtak om å ta ut et lavt utbytte for heller å styrke egenkapitalen kunne ses på som myndighetsmisbruk. Retten kom til at slike forhold bare i mer ekstreme tilfeller kunne anses som myndighetsmisbruk.

Ugyldige vedtak

Et vedtak av generalforsamlingen som ligger utenfor det generalforsamlingen kan beslutte, vil være *ugyldig*. Dette gjelder enten generalforsamlingen har fattet vedtak på et område der bedriftsforsamlingen har beslutningskompetanse, eller der generalforsamlingen har fattet et vedtak som er i strid med lov eller vedtekter, for eksempel vedtatt utbytte som er høyere enn det styret foreslo. Er det imidlertid kun en saksbehandlingsregel som er brutt, vil ikke dette nødvendigvis medføre at vedtaket er ugyldig. Feilen må ha innvirket på sakens utfall for at vedtaket skal kunne anses ugyldig. Både aksjeeiere, styremedlemmer, medlemmer av bedriftsforsamlingen, daglig leder og et flertall av de ansatte eller fagforeninger som representerer minst to tredeler av de ansatte, kan reise søksmål for å få et vedtak kjent ugyldig. Også andre kan reise søksmål hvis de har tilstrekkelig interesse i saken (det må påvises et reelt behov for å få kravet avgjort i forhold til saksøkte, jf. tvisteloven⁸¹ § 1–3).

På grunn av hensynet til tredjemann vil et vedtak eller en handling utført av styret eller daglig leder ikke alltid kunne anses ugyldig. Aksjeeierne har derfor behov for andre bestemmelser som kan sikre at selskapets organer ikke går ut over sine fullmakter. Lovene har bestemmelser om ansvar for medlemmer av selskapets valgte organer. Styrets medlemmer kan bli ansvarlige for de tap de påfører selskapet, en enkelt aksjeeier eller andre, for eksempel selskapets kreditorer.⁸² Tilsvarende ansvar kan også pålegges aksjeeier, et medlem av bedriftsforsamlingen og daglig leder. Erstatningsansvar forutsetter at skadevolderen har påført skaden forsettlig eller uaktsomt. Det må altså foreligge en viss grad av skyld – enhver skade er ikke erstatningsberettiget.

Straffansvar

Stifter av selskapet, medlem av styret eller bedriftsforsamlingen, daglig leder, revisor og den som tegner firmaet, kan dessuten ilegges straff dersom de overtrer lovens bestemmelser. Tilsvarende kan gjelde for ledende ansatte i selskapet. Straff kan også ilegges der medlem av styret, daglig leder, andre ledende ansatte og revisor viser grov uforstand under utførelsen av sine oppgaver. Med grov uforstand menes at vedkommende ikke har utført sine plikter, og at handlingen eller unnlatelsen kan anses som grov. Det er et vilkår at det foreligger forsett eller grov uaktsomhet.

⁸¹ Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

⁸² Se aksjeloven/allmennaksjeloven §§ 17–1 flg.

Overtredelse av kravet til representasjon av begge kjønn i styret

En overtredelse av loven som kan nevnes særskilt, er kravet til representasjon av begge i kjønn i styret. Dette kravet håndheves gjennom foretaksregisterloven. Ved registrering av et allmennaksjeselskap i Foretaksregisteret skal det sjekkes at kravet til styrets sammensetning er oppfylt. Er meldingen mangelfull, kan dette rettes opp innen en frist som Foretaksregisteret setter. Dersom selskapet ikke i tide har gitt melding til Foretaksregisteret om et styre som oppfyller lovens krav, og selskapet etter varsler ikke har rettet opp forholdet, skal selskapet tvangsoppløses. Det finnes imidlertid en sikkerhetsventil i tilfeller der selskapene ikke har klart å få på plass tilstrekkelig representasjon av begge kjønn innen fristen. Der vesentlige samfunnsmessige hensyn tilsier det, kan selskapet, etter tillatelse fra departementet, få drive videre med en ny frist. Denne sikkerhetsventilen gjelder generelt ved tvangsoppløsning og ikke kun ved sammensetning av styret.

Unnlatelse av plikten til å sikre ansattes medbestemmelsesrett

I aksjeloven/allmennaksjelovens bestemmelser om ansattes medbestemmelsesrett har selskaper med over 200 ansatte i utgangspunktet plikt til å ha ansatterepresentanter i styret og opprette en bedriftsforsamling. Tilsvarende har selskaper med 200 ansatte plikt til å ha ansatte representert i styret. Hva skjer dersom dette regelverket ikke etterleves?

Ansvar for å opprette bedriftsforsamling og sikre ansatte styrerepresentasjon påhviler selskapet. Det vil i praksis være styret som legger til rette for at disse reglene følges, selv om valget skjer av de ansatte og av generalforsamlingen. Det er i aksjeloven og allmennaksjeloven ikke fastsatt regler om at offentlige myndigheter skal føre tilsyn med at de ansatte gis medbestemmelsesrett. Tvist om opprettelse av bedriftsforsamling kan bringes inn for Bedriftsdemokratinevnda som voldgiftsrett. Dette forutsetter imidlertid at begge parter er enige om at tvisten skal avgjøres av nevnda, og er således ikke noe virkemiddel for å få opprettet bedriftsforsamling.⁸³ Sanksjoner mot unnlatelse av å følge denne plikten må følge av de ordinære straffebestemmelsene, se avsnittet om straffansvar.

⁸³ Representasjonsforskriften § 43

4 Utenlandske selskapers plikt til å følge norsk lov

I hvilken grad har utenlandske selskaper plikt til å følge norsk lov? Med utenlandske selskaper menes selskaper og filialer som har sitt hovedkontor i andre land enn Norge.⁸⁴ Selskaper med hovedkontor i Norge må registreres i henhold til reglene i foretaksregisterloven og i henhold til de krav som stilles i norsk selskapslovgivning. I den grad dette er tilfelle, vil selskapet følge norsk selskapsrett. Tilsvarende vil et selskap med hovedkontor i Sverige, og som er registrert i Sverige, følge svensk selskapslovgivning. Problemet oppstår når et selskap er registrert i ett land, men har hovedsete i et annet land – hvilket lands selskapslovgivning skal da legges til grunn?

Spørsmålet reguleres av norsk internasjonal privatrett. Hvilket lands lovgivning som kommer til anvendelse, betegnes gjerne som selskapsstatuttet. Hva som avgjør spørsmålet om hvilket lands lovgivning som skal anvendes, har ingen sikker løsning. Det er i utgangspunktet to muligheter: enten å anse registreringsstedet som avgjørende eller det sted selskapet faktisk ledes fra.

Spørsmålet kan ha ulike svar om det gjelder selskaper som er registrert/har hovedsete innen EØS-området eller utenfor. Nyere praksis fra EU-domstolen tilsier at det er registreringslandet/stiftelseslandet som er avgjørende. Et selskap registrert i Norge vil dermed følge norsk selskapslovgivning, selv om det driver sin virksomhet fra Nederland (Woxholth 2007:81). Dette innebærer at norsk rett fastsetter reglene for selskapets interne forhold. Dette kan være utbytte, aksjetegning, omorganiseringer, oppløsning med mer. Også erstatningsreglene vil reguleres av registreringslandets rett, også der kravet er fra en tredjeperson. En tvist mellom to eller flere aksjonærer om hvordan en aksjonæravtale er å forstå, vil imidlertid følge andre regler. Dersom avtalen regulerer hvilket lands rett som skal legges til grunn (lovvalgsspørsmålet), er dette avgjørende. Inneholder avtalen ingen slik regulering, vil det lands rett hvor avtalen har sin sterkeste tilknytning, måtte legges til grunn. Ofte vil dette kunne ha den konsekvens at det landets rett hvor driften faktisk foregår, regulerer avtalen.

Når det gjelder selskaper som er registrert i land utenfor EØS-området, men driver virksomhet i Norge, er løsningen mer usikker. Tendensen går imidlertid også her i retning av å legge til grunn stiftelseslandsprinsippet (Aarbakke mfl. 2004:69, Woxholth 2007:81).

Et annet spørsmål er om et selskap stiftet i Norge senere kan flytte hovedsetet til et annet land, eller om det da må registrere seg på nytt i det nye landet. I en avgjørelse av EU-domstolen i 1988⁸⁵ kom retten til at et selskap ikke hadde krav på å flytte hovedkontoret fra en medlemsstat til en annen og samtidig opprettholde rettssubjektiviteten – altså bestå som det samme selskapet. Dette omtales gjerne som primær etableringsrett. Hvorvidt dette prinsippet fremdeles står seg, er usikkert. I etterfølgende saker har retten akseptert en såkalt sekundær etableringsrett, det vil si at selskapene flytter land gjennom filialetablering og fusjoner, og dette kan tale for at domstolen har blitt mer liberal på dette punktet. I forslaget til EUs fjortende

⁸⁴ Se foretaksregisterloven § 1–2 som definerer et norsk foretak som å være et foretak med hovedkontor i Norge.

⁸⁵ Daily Mail-saken, C- 81/87

selskapsdirektiv er det dessuten lagt opp til at primær etablering skal være tillatt, det vil si at en medlemsstat ikke kan kreve nyetablering der et selskap ønsker å flytte hovedsete. Praksisen fra EU-domstolen når det gjelder den sekundære etableringsretten innebærer at et selskap kan registrere seg i England, men legge hovedsetet til Norge, uten at en etter norsk lov kan kreve en nyetablering etter norske regler.

Norskregistrerte utenlandske foretak (NUF) vil ikke være underlagt norsk aksjelovgivning da disse ikke er norske aksjeselskaper, men filialer av utenlandske selskaper. Selskapene vil være underlagt stiftelseslandets lovgivning på selskapsrettområdet. Tilsvarende er ikke en filial å betrakte som et eget rettssubjekt eller en egen juridisk person. Filialen tilhører det utenlandske selskapet. Dersom en kreditor har inngått en avtale med filialen, har vedkommende i realiteten inngått en avtale med det utenlandske selskapet. Selv om aksjelovgivningen ikke gjelder for et NUF, kan andre rettsregler komme til anvendelse. Dette fremkommer gjerne uttrykkelig i lovteksten, se for eksempel regnskapsloven § 1–2 nr. 13,⁸⁶ eller det kan fremkomme av en tolkning av den enkelte bestemmelsen. Skatteplikten for et NUF er den samme som for norske selskaper. Bestemmelsene i aksjeloven og allmennaksjeloven om ansattes styrerepresentasjon og bedriftsforsamling vil imidlertid ikke gjelde for et NUF, da det vil være undergitt reglene i det landet selskapet er etablert.

Når det gjelder datterselskaper med utenlandske morselskaper, fastlegger aksjeloven/allmennaksjeloven §1–4(2) at enkelte av bestemmelsene i lovene som omhandler morselskap, også skal gjelde for datterselskaper med utenlandsk morselskap.

4.1 Konkurransen på lovgivningsplanet?

Hvordan selskapslovgivningen er i ulike land, kan være bestemmende for hvilket land et selskap velger å etablere seg i. Dette kan skape en situasjon der ulike land konkurrerer på lovgivningsplanet. Til en viss grad vil geografiske, kulturelle og språklige elementer gjøre at et selskap etableres i det landet som det har sterkest tilknytning til. I USA er reguleringer av selskaper overlatt til den enkelte staten. Der vil geografiske, kulturelle og språklige elementer i liten grad begrense etableringer av selskaper i andre stater enn den selskapet opprinnelig hører hjemme i. Dermed ligger forholdene til rette for konkurranse på dette området, noe som også skjer i praksis. Mens dette tidligere ble sett på som negativt, blir det nå i hovedsak oppfattet som positivt – konkurransen bidrar til at statene er opptatt av å forbedre sine egne regler. De viktige ufravikelige reglene ligger imidlertid på føderalt nivå og er ikke gjenstand for konkurranse. En tilsvarende konkurranse mellom ulike lands selskapslovgivning har en frem til nå ikke sett i Europa, men en holdningsendring kan være på vei (Andenæs 2007:19). Blant annet har vi de siste årene sett at mange selskaper velger å etablere seg i land med mer liberale regler for registrering av aksjeselskap, for så å etablere virksomhet i Norge gjennom et norskregistrert utenlandsk foretak (NUF).⁸⁷

⁸⁶ Lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. Et utenlandsk selskap som driver virksomhet i Norge eller på norsk sokkel og er skattepliktig etter norsk rett, er underlagt regnskapsplikt. Se mer om forskjeller mellom norske og engelske regnskapsregler i Johnsen (2006:21f.). Filialer med inntekter på fem millioner kroner eller mer per år, har plikt til å ha revisor. Filialen har også registreringsplikt.

⁸⁷ Frykten for konkurranse mellom statene ved hjelp av selskapsrettslig lovgivning har vært en viktig begrunnelse for hovedseteteorien. (Se Bråthen 2007:207.) Meningene er imidlertid delte om en konkurranse på lovgivningsplanet er et onde. I Bråthen 2007 vises det til at det i den senere tid også har vært diskutert om en konkurranse mellom selskapslovgivningene vil føre til et «race to the top».

5 Annen lovgivning

Aksjeloven og allmennaksjeloven krever at et nystiftet selskap skal registreres i Foretaksregisteret. Nedenfor gis derfor en kort oversikt over hvilke krav som stilles etter foretaksregisterloven. Det gis også en kort oversikt over hvilke regler som gjelder etter børsloven og børsforskriften for børsnoterte selskaper. En sak som har vært fremme i samfunnsdebatten de siste årene, er om det offentlige bør ha myndighet til å gripe inn i selskapsrettslige disposisjoner der disse får store konsekvenser for sysselsettingen eller samfunnet for øvrig. Som et bakteppe til denne diskusjonen gis en oversikt over ervervsloven som nå er opphevet, samt forslag til ny omsetningslov.

5.1 Foretaksregisterloven

Lov 21. juni 1985 nr. 78 om registrering av foretak (foretaksregisterloven) gir bestemmelser om hvilke foretak som skal registreres i Foretaksregisteret. Registeret skal inneholde opplysninger om alle norske og utenlandske foretak i Norge. Foretaksregisterloven gir bestemmelser om hvilke opplysninger som skal registreres for de ulike selskapstypene. For aksjeselskaper omfatter dette opplysninger som vedtekter, når selskapet er stiftet, forretningskommune og adresse, styremedlemmer, daglig leder, hvem som representerer firmaet utad og kan tegne det, og om stiftelsesdokumentet inneholder bestemmelser om at aksjer skal kunne tegnes med andre eiendeler enn penger. For allmennaksjeselskaper skal det dessuten gis opplysninger om styremedlemmenes kjønn og om medlemmet er valgt blant de ansatte. I loven er det videre fastsatt når førstegangsmelding og endringsmelding skal gis. Som hovedregel skal alle foretak være meldt til registeret før næringsvirksomheten begynner, jmfør § 4–1. I aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper er hvert enkelt styremedlem ansvarlig for at registrering skjer. Alle meldinger som kommer inn til registeret, prøves, og dersom meldingen ikke er i samsvar med lov eller selskapets vedtekter, skal registrering nektes. Den som gir melding, skal normalt få anledning til å rette meldingen innen en fastsatt frist, men dersom dette ikke er mulig eller retting ikke skjer, skal meldingen avvises, jmfør §§ 5–1 flg. Godtas meldingen, skal den straks føres inn i registeret, og opplysningene skal være offentlig tilgjengelige.

5.2 Børslovgivningen

Børsloven⁸⁸ har som formål å legge til rette for et effektivt, velordnet og tillitvekkende marked. Dette er viktig for å sørge for at de som handler aksjer på børsen, kan legge til grunn at all informasjon av betydning for prisfastsettelsen er offentlig tilgjengelig. Med hjemmel i børsloven

⁸⁸ Lov 29. juni 2006 nr. 74 (i kraft 1. november 2007)

er det vedtatt en børsforskrift hvor det stilles nærmere krav til børsnoteerte selskaper.⁸⁹ Det stilles minimumskrav til aksjer som skal børsnoteeres, herunder at det må være aksjer utstedt av et allmennaksjeselskap, og at aksjene må antas å ha allmenn interesse og kan forventes å bli gjenstand for regelmessig omsetning. Minst 25 prosent av de aksjene som søkes opptatt til notering, må være spredt blant allmennheten. Kursverdien må videre antas å være minst åtte millioner kroner,⁹⁰ og selskapet må minst ha bestått i tre år.⁹¹ I § 14 stilles det krav til at utstedere av børsnoteerte finansielle instrumenter, børsmember og -representanter skal følge «god børsskikk». Forskriften pålegger videre børsnoteerte selskaper en opplysningsplikt overfor børsen og offentligheten. I kapittel 4 finnes regler om børsens markedsovervåkning, i kapittel 6 om habilitetskrav til ansatte i selskapene og i kapittel 7 om sanksjoner ved overtredelse av børslovgivningen. Dette omfatter suspensjon, dagmulkt og overtredelsesgebyr. Vedtak fattet av børsen kan påklages til børsklagenemnda, se kapittel 8. Nærmere regler er fastsatt i børsreglene som er fastsatt av Oslo børs med hjemmel i børsloven § 24 og børsforskriften § 1.

5.3 Den tidligere ervervsloven og forslag til ny omstillingslov

Lov 23. desember 1994 nr. 79 om erverv av virksomhet (ervervsloven) ga Nærings- og handelsdepartementet mulighet for å sette vilkår ved erverv av næringsvirksomhet.⁹² Loven gjaldt selskaper med mer enn 50 ansatte eller som hadde en årlig omsetning på mer enn 50 millioner kroner.⁹³ Ved erverv der en person sikret seg aksjer tilsvarende en tredel, en halvpart eller to tredeler av aksjene, var erververen pliktig til å sende melding til departementet. Grensene for når meldeplikten inntraff, var relatert til den innflytelse disse eierandelene gir etter selskapslovgivningen, se i delkapittel 3.2 ovenfor. Dersom departementet hadde grunn til å tro at ervervet kunne ha «vesentlige negative virkninger for foretaket, bransjen eller samfunnet for øvrig, herunder sysselsettingsmessige virkninger», kunne det foretas en nærmere prøving, jamfør loven § 13. Godkjenning skulle gis så lenge allmenne hensyn ikke talte mot, men departementet kunne altså sette de vilkår som var nødvendige av allmenne hensyn, jamfør § 17. Et vilkår kunne for eksempel være at en isteden for avvikling skulle legge til rette for å prøve å selge virksomheten. De ansatte var dessuten gjennom loven sikret en informasjons- og uttalelsesrett. Loven ble opphevet med virkning fra 1. juli 2002.⁹⁴ Bakgrunnen var at en ikke lenger så behovet for loven, og at en ønsket å forenkle regelverket, samt bruke andre virkemidler for å endre næringslivets rammevilkår.⁹⁵ Loven var særnorsk, og andre land som hadde lignende lover, hadde allerede opphevet disse. Da forslaget om oppheving av loven ble fremsatt, hadde

⁸⁹ Forskrift 29. juni 2006 nr. 875. (i kraft 1. november 2007 og 1. januar 2008)

⁹⁰ I Oslo Børs' opptaksregler for aksjer (opptaksreglene) pkt. 2.2.1 er kravet satt til 300 millioner kroner.

⁹¹ Se forskriften § 4.

⁹² Loven erstattet industrikonsesjonsloven fra 1917 som ble avvirket i forbindelse med tiltredelse av EØS-avtalen, pga. at den inneholdt bestemmelser som diskriminerte utenlandske personer og selskaper.

⁹³ I tillegg var foretak som hadde mottatt offentlig støtte til forskning og utvikling på mer enn fem millioner kroner, omfattet.

⁹⁴ Lov 21. juni 2002 nr. 38

⁹⁵ Se Ot.prp. nr. 62 2001–2002 s.5.

dessuten EFTAs overvåkningsorgan ESA åpnet traktratbruddsak mot Norge da en mente loven var i strid med EØS-avtalen.

Etter opphevingen av ervervsloven hadde ikke myndighetene lenger noen mulighet til å gripe inn ved overdragelse av eierandeler i næringsvirksomhet. Ved Ot.prp. nr 27 2007–2008 om A) lov om meldeplikt ved nedlegging av næringsverksemd (omstillingslova) og B) lov om endringer i minerallovgivningen er det imidlertid fremmet forslag om tiltak ved nedlegging av bedrifter. Dette lovforslaget berører med andre ord deler av den samme problemstillingen som den tidligere ervervsloven omfattet. Loven er så langt ikke vedtatt av Stortinget.

Formålet med forslag til ny omstillingslov er etter § 1 å «leggje til rette for ein prosess der ein vurderer tiltak til vidare drift og andre tiltak som reduserer dei negative konsekvensane for dei tilsette og for lokalsamfunnet når det er på tale å leggje ned ei bedrift». Loven er ment å skulle gjelde ved planer om nedlegging av bedrift med 30 ansatte eller flere, eller der mer enn ni tideler av de ansatte planlegges oppsagt. I slike tilfeller skal eieren være forpliktet til å sende melding til fylkeskommunen om planene om nedleggingen, og en endelig beslutning om nedlegging kan ikke tas før 30 dager etter at fylkeskommunen har mottatt slik melding. I denne perioden kan eieren heller ikke foreta rettslige eller faktiske disposisjoner som vesentlig svekker verdien av bedriften. Meldingen til fylkeskommunen utløser en plikt for fylkesmannen til å avholde et møte med eieren, ledelsen, de ansatte i bedriften, kommunen, Innovasjon Norge og Arbeids- og velferdsetaten. Formålet er å vurdere tiltak for videre drift eller andre alternativer til nedlegging. En skal også vurdere kompensasjons- og omstillingsmuligheter for de ansatte og muligheter for tiltak i lokalsamfunnet. Ved brudd på pliktene om å sende melding og å avstå fra råde over bedriftens vesentlige verdier, kan fylkeskommunen illegge tvangsmulkt, og i enkelte tilfeller et lovbruddsgebyr.

Referanser

- Andenæs, Mads Henry (2007), *Selskapsrett*. Oslo: M.H. Andenæs
- Andenæs, Mads Henry (2006), *Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper*. Oslo: M.H. Andenæs
- Arnesen Finn og Hans Petter Graver (2000), *Rettslige sider ved Norges EU-rettede avtaler*. Makt- og demokratiutredningens rapportserie, Rapport 19
- Bråthen, Tore (2007), «Hovedseteteorien eller stiftelsesteorien». I: Frantzen, Torstein m.fl., red., *Rett og toleranse. Festskrift til Helge Johan Thue*, s. 198–210. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Bråthen, Tore (2004), *Styremedlem og aksjonær*. Bergen: Fagbokforlaget
- Bråthen, Tore (1982), *Bedriftsforsamlingen i aksjeselskaper*. Oslo
- Giertsen, Johan (1996), *Selskapsfinansierte aksjeerwerb: kan et selskap stille midler til rådighet for erwerb av aksjer i selskapet*. Oslo
- La Porta, Rafael, Florencio Loez-de-Silanes, Andrei Shleifer og Robert Vishny (1998), «Law and Finance.» *Journal of Political Economy*, 106
- Lyngtveit, Christina D. (2006), *Bedriftsdemokrati i konserner*. Arbeidsrett, studentavhandlinger. Universitetet i Oslo
- Woxholth, Geir (2007), *Selskapsrett*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Woxholth, Geir (2004), *Selskapsrett*. Oslo
- Aarbakke, Magnus, Asle Aarbakke, Gudmund Knudsen, Tone Ofstad og Jan Skåre (2004), *Aksjeloven og allmennaksjeloven. Kommentartutgave*. Oslo: Universitetsforlaget

Selskapsrett i et corporate governance-perspektiv

Det har i de senere år vært en tiltakende debatt knyttet til virksomhetsstyring eller corporate governance. Et av hovedspørsmålene i debatten er om en i styringen av selskapet kun skal vektlegge eierinteressene («shareholder values») eller om andre interessenter som ansatte, fagforeninger, lokalsamfunn, kreditorer også skal vektlegges («stakeholder values»). I dette notatet gir vi en kort oversikt over enkelte temaer innenfor norsk selskapsrett som kan knyttes til den pågående corporate governance-debatten. I notatet er vi særlig opptatt av regler som er rettslig bindende, og vi konsentrerer oss om rettsregler som springer ut av lover som regulerer selskapsformene aksjeselskaper (AS) og allmennaksjeselskaper (ASA).